

**UNIVERZITA PALACKÉHO OLOMOUC**

**Filozofická fakulta**

**Katedra politologie a evropských studií**

**Ondřej Němčák**

**Peacebuilding v postgenocidní Rwandě: Analýza činnosti ICTR a  
soudů gacaca**

**Bakalářská diplomová práce**

**Vedoucí bakalářské diplomové práce:**

**Mgr. Markéta Žídková, Ph.D., M.A.**

**OLOMOUC 2013**

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 24. dubna 2013

.....  
Ondřej Němčák

Rád bych poděkoval své vedoucí práce Mgr. Markétě Žídkové, Ph.D., M.A., za velmi vstřícný přístup, cenné rady a vedení této práce. Zároveň můj dík patří mým rodičům a blízkým, kteří mě během studia všestranně podporovali.

## Obsah

Seznam zkratk	- 1 -
Úvod	- 2 -
1. Postkonfliktní budování míru	- 8 -
1.1 Peacebuilding jako koncept v mezinárodních vztazích	- 8 -
1.2 Základní znaky peacebuildingu	- 10 -
1.3 Dimenze postkonfliktního peacebuildingu	- 12 -
1.4 Spravedlnost, vláda práva a usmíření	- 13 -
1.4.1 Tranziční spravedlnost	- 14 -
1.4.2 Vláda práva	- 16 -
1.4.3 Postkonfliktní usmíření společnosti	- 17 -
2. Rwanda: od genocidy k budování míru	- 19 -
2.1 Historický vývoj a příčiny genocidy	- 19 -
2.2 Problémy postkonfliktní Rwandy	- 22 -
2.3 Založení ICTR a soudů gacaca	- 25 -
2.3.1 ICTR	- 25 -
2.3.2 Tribunály gacaca	- 27 -
3. Naplňování peacebuildingové dimenze spravedlnosti a usmíření ICTR a soudy gacaca	- 30 -
3.1 Analýza činnosti ICTR	- 30 -
3.2 Analýza činnosti soudů gacaca	- 34 -
Závěr	- 41 -
Prameny a literatura	- 44 -
Prameny	- 44 -
Přílohy	- 53 -
Abstrakt	- 58 -
Abstract	- 59 -
Anotace	- 60 -

## **Seznam zkratek**

AI – Amnesty International

DDR – Odzbrojení, demobilizace a reintegrace (Disarmament, Demobilization and Reintegration)

ICG – International Crisis Group

ICTR – Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (International Criminal Tribunal for Rwanda)

HRW – Human Rights Watch

OSN – Organizace spojených národů

RPF – Rwandská vlastenecká fronta (Rwandan Patriotic Front)

UNAMIR – Asistenční mise OSN pro Rwandu (United Nations Assistance Mission for Rwanda)

## Úvod

Cesta k vytvoření trvalého a stabilního míru po ukončení ozbrojeného konfliktu je cestou náročnou vyžadující zapojení rozličných aktérů, procesů, úsilí a odhodlání, a to bez jistoty dosažení požadovaného výsledku. Ve stejné situaci se po několika měsících intenzivního a záměrného vyvražďování části obyvatelstva, které přerostlo v genocidu, ocitla v roce 1994 také Rwanda. Bylo nutno vynaložit rozsáhlé úsilí na rekonstrukci státu po genocidě, jež zanechala zemi v katastrofálním stavu. Jednou z prioritních oblastí, na niž se chtěla nová vláda ve snaze o rekonstrukci státu a vybudování míru zaměřit, bylo obnovení spravedlnosti a potrestání všech spáchaných zločinů. Rovněž mezinárodní společenství, které se mohlo cítit částečně zodpovědné za výsledný rozsah lidských obětí, neboť nebylo schopno aktivně zasáhnout a probíhající masovou likvidaci rwandské populace zastavit, se rozhodlo do tohoto procesu zapojit prostřednictvím vytvoření ad hoc trestního tribunálu na základě rezoluce Organice spojených národů.

Rozvrácený a nefungující rwandský soudní systém se avšak nebyl schopen s desítkami tisíc obviněných zaplňujícími rwandské věznice, vypořádat. Odhadovalo se, že při daném tempu soudního vyšetřování by prošetření všech případů trvalo několik desítek let. Proto se v roce 2001 rwandská vláda rozhodla obnovit a zaštitit tradici bývalých kmenových soudů, jež měly sehrát úlohu ve zrychlení soudních projednávání a odlehčení státní justici. Zejména se také měly stát prostředkem k dosažení usmíření společnosti a vyrovnání se s bolestivou minulostí.

Setkáváme se tak s dvěma přístupy snažícími se v rámci vybudování trvalého mírového prostředí o obnovu vlády práva a rekongiliaci postkonfliktní společnosti. Na jedné straně mezinárodní jurisdikci založenou na západních liberálních hodnotách a na straně druhé komunitní metodou řešení sporů z předkoloniálního období Rwandy, jež vychází spíše z místních tradic a kultury.

Oba podstatně se lišící tribunály se v průběhu činnosti setkaly s různými nedostatky a problémy dále ovlivňujícími jejich působení v rámci procesu vytváření stálého mírového prostředí ve Rwandě. Soudy se musely potýkat s otázkou vlastní legitimacy pro ospravedlnění svých aktivit před rwandským obyvatelstvem, což dále působilo na nízkou či vysokou míru akceptace a vnímání důvěryhodnosti obou jurisdikcí ze strany Rwandánů.

Záměrem bakalářské práce je věnovat se problematice peacebuildingu v postkonfliktní Rwandě po roce 1994. Panuje shoda, že pro vybudování udržitelného míru je nutné naplnit množství předpokladů, jež však jednotliví autoři různě rozdělují a zařazují

do konkrétních dimenzí peacebuildingového procesu. Dnes se již vesměs tyto dimenze v pojetí odlišných autorů velmi podobají či přesahují. Jedněmi z často zmiňovaných požadavků pro vytvoření mírové postkonfliktní společnosti jsou dosažení usmíření (reconciliation) a tranziční spravedlnosti<sup>1</sup> (transitional justice), potažmo spravedlivého (vy)řešení zločinů z dob minulosti, které zatěžují společnost. V tomto ohledu, se práce zaměřuje a klade důraz právě na roli *Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR)* a lokálních rwandských soudů založených na kmenové tradici – tzv. *tribunálů gacaca*.

Cílem práce je pomocí analýzy fungování obou soudů zjistit a zhodnotit, zda a nakolik povahou a nastavením zcela odlišné subjekty trestní spravedlnosti přispěly svou činností k naplňování peacebuildingového procesu ve Rwandě. K tomu povedou odpovědi na konkrétní výzkumné otázky, které si práce klade. Záměrem není právní analýza činnosti soudů. V práci kladené otázky jsou politologického charakteru. Postavením ICTR a soudů gacaca do peacebuildingového kontextu se text snaží na tyto otázky odpovědět. Primárním předpokladem je, že pro dosažení požadovaných cílů v rámci budování míru má Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu významný deficit i přesto, že dosažení rekonciliace bylo jedním z hlavních deklarovaných cílů při jeho založení.

Analýza činnosti ICTR a soudů gacaca je časově ohraničena roky 1994–2012. Počátek zkoumání je stanoven ukončením genocidy a občanské války ve Rwandě, spolu se založením Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN S/RES/955. Rok 2012 byl pro výzkum určen jako konečný, neboť v červnu 2012 došlo k zastavení činnosti soudů gacaca. Zároveň i práce ICTR má být během dvou let ukončena<sup>2</sup>. Stanovení šetřeného časového období tedy téměř odpovídá horizontu mezi počátkem a ukončením činnosti obou soudů, což umožňuje snížení rizika zkreslení analýzy spolu s uceleným zhodnocením. Jelikož se jedná o případovou studii, graficky pokrývá práce území Rwandy. Částečně však i Tanzánie, kde hlavní město Arusha slouží jako sídlo Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

Práce vychází z této hlavní teze: „Přes vysokou kvalifikovanost a odbornost, přes cíl přispět k rekonciliaci a budování míru ve Rwandě, nelze považovat činnost Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu za významný přínos v rámci

---

<sup>1</sup> PhDr. Šárka Waisová, Ph.D. mluví v této souvislosti o *přechodném systému justice* (Waisová 2005).

<sup>2</sup> ICTR se bude věnovat pouze již soudním odvoláním, nová řízení nebudou zahajována a nelze předpokládat, že činnost soudu nabude výrazně odlišného charakteru oproti předchozím obdobím.

peacebuildingového procesu v zemi. Oproti tomu tribunály gacaca svou kulturní blízkostí a historickou tradicí více dopomohly k naplňování prostředků budování míru v postgenocidní rwandské společnosti.“ V návaznosti na tuto tezi si práce stanovuje hlavní výzkumnou otázku: Dokázal ICTR a/nebo soudy gacaca přispět k vybudování míru ve rwandské společnosti?

Z metodologického hlediska je práce vedena metodou případové studie, která se snaží o podrobnou analýzu dopadu činnosti vybraných soudů na budování míru ve Rwandě. Práce odpovídá Lijphartově interpretativní případové studii<sup>3</sup>, kdy na základě teoretických znalostí o peacebuildingu dojde k aplikaci na specifický případ Rwandy s cílem jeho vysvětlení a porozumění.

Obsah textu je strukturován do tří stěžejních kapitol. V první kapitole, sloužící jako teoretický rámec výzkumu, bude představen koncept peacebuildingu z hlediska jeho vývoje a vnímání odborníky na téma výzkumu míru. Nebude chybět ani zohlednění postoje Organizace spojených národů (OSN), jejíž čelní představitelé zejména na počátku 90. let přispěli ke konceptualizaci termínu *peacebuilding*. Budou představeny i jednotlivé dimenze peacebuildingu, kdy se zároveň ukáže, že jedním z významných předpokladů pro dosažení vybudování míru v postkonfliktní společnosti je kritérium justice a usmíření.

Za účelem přiblížení problematiky budování míru ve Rwandě se práce v následující kapitole pokusí v rámci krátkého historického ohlédnutí objasnit původ vnitrostátního konfliktu ve Rwandě, jenž nakonec v roce 1994 vyústil v několikaměsíční vraždění a pokus o fyzickou likvidaci části rwandského obyvatelstva. Text se dále bude zabývat postkonfliktní situací a největšími problémy, s nimiž se společnost ve Rwandě musela vypořádávat. Konec druhé kapitoly bude věnován pohledu na ICTR a tribunály gacaca.

Poslední kapitola se zaměří na analýzu a vyhodnocení vlivu obou soudů na směřování k naplnění daných předpokladů peacebuildingu a vybudování míru ve rwandské společnosti. Závěr následně shrne získané poznatky celého textu a potvrdí či vyvrátí hlavní výzkumnou otázku práce.

Koncept peacebuildingu je relativně novým fenoménem v oblasti studia mezinárodních vztahů, což je patrné i v českém prostředí, kde se tomuto tématu doposud nevěnovala větší pozornost. Proto se také hlavním zdrojem pro práci stala zahraniční literatura. Z českých autorů je to pouze Šárka Waisová, zabývající se dlouhodobě o otázky

---

<sup>3</sup> Lijphart se detailněji zabývá jednotlivými druhy případových studií, jejich výhodami a limity v Lijphart, Arend. 1971. „Comparative Politics and the Comparative Method.“ *The American Political Science Review* 65 (3): 682–693.



řešení konfliktů v mezinárodních vztazích, která se v rámci dynamiky a stádií konfliktu v mezinárodních vztazích částečně zabývá i tématem postkonfliktní rekonstrukce. Zmíněn může být také vedoucí Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií Metropolitní univerzity Praha Oldřich Bureš, věnující se avšak spíše tématu peacekeepingových operací OSN.<sup>4</sup> Na aspekt vztahu mezinárodní komunity a domácích aktérů v rámci peacebuildingu se v článku *Postkonfliktná rekongiliácia spoločenských systémov – Rwanda a Sierra Leone* zaměřuje Katarína Šipulová, kde potvrzuje nutnost spolupráce obou úrovní pro dosažení efektivního peacebuildingu.

V rámci zahraničního studia míru je významným autorem norský badatel Johan Galtung považovaný nejen za průkopníka výzkumu míru a konfliktů ale i samotného pojmu peacebuilding. Galtung jej poprvé použil ve své práci z roku 1976 *Three realistic approaches to peace: peacekeeping, peacemaking, peacebuilding*. Pro teoretické ukotvení práce bylo významným Galtungovo pojetí negativního a pozitivního míru, jež rozvíjí například v článku *Cultural Violence* či knize *Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking*. Přínosem byla také společná publikace Olivera Ramsbothama, Toma Milla a Hughy Woodhouse *Contemporary conflict resolution: The preventive, management and transformation of deadly conflicts* z roku 2011. Zejména však kapitoly věnující se peacebuildingu a rekongilaci, kde autoři například upozorňují na důležitost reparací jako jednoho z klíčových faktorů úspěchu usmíření společnosti. Velkou výhodou knihy byla její aktuálnost reflektující současný vývoj v oblasti studia budování míru.

V nespolední řadě je nutné zmínit práce politologů Johna Paula Lederacha a Michaela Barnetta, které doplnily text nejen z teoretického hlediska, ale i v oblasti následné analýzy činnosti soudů. Barnettovy dimenze budování míru představené v článku z roku 2007 *Peacebuilding: What Is in a Name?*, byly podkladem pro definování dimenzí, s nimiž pracoval tento text. Zároveň bylo využito i jeho analýzy přístupů jednotlivých mezinárodních organizací k peacebuildingu ovlivňovaných jejich existujícími mandáty, organizačními zájmy a světonázory. Lederachovo zdůrazňování mezivztahových a komunitních prvků v procesu vytváření míru a usmíření, jež je zmiňované v jeho knize *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies* či v příspěvku *Civil Society and Reconciliation* z knihy *Turbulent Peace: the challenges of managing international conflict* bylo pojato jako jeden z důležitých prvků pro hodnocení přínosu soudů gacaca a ICTR na budování míru ve Rwandě. Podobně jako jedna z mála upozornila

---

<sup>4</sup> Blíže například Bureš, Oldřich. 2003. „Mírové operace OSN v postbipolárním světě – méně znamená více.“ *Mezinárodní vztahy* 38 (3): 24–43.

na roli spravedlnosti a usmíření pro dosažení dlouhodobého míru ve svém článku *Post-Conflict Peacebuilding: Meeting Human Needs for Justice and Reconciliation* odbornice na budování míru Wendy Lambourne. Její práce je pro tento text přínosná zejména díky zaměření Lambourne na společnosti, které si prošly genocidou, včetně Rwandy.

Pro část věnující se historii Rwandy a genocidy byly přínosné monografie Jana Záhoříka *Dějiny Rwandy a Burundi*, vydaná v roce 2012, postihující i dopady genocidy na společnost ve Rwandě; či kniha Allison Des Forges *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*, jejíž přidaná hodnota tkví zejména v osobní přítomnosti autorky ve Rwandě během genocidy. Zajímavý byl článek Karla Kovandy *Česká republika v Radě bezpečnosti OSN. Genocida ve Rwandě, 1994*, nahlízející na rwandskou genocidu z perspektivy osoby, která byla v roce 1994 velvyslancem České republiky při OSN, v té době nestálého člena Rady bezpečnosti OSN. V příspěvku *The Gacaca Courts in Rwanda* Bert Ingelaere určuje faktory, které iniciovaly politickou tranzici ve Rwandě, čímž objasňuje i důvody a okolnosti vypuknutí genocidy.

Dále text vychází z poznatků odborníků na budování míru, usmíření či tranziční spravedlnost. Pro zpracování tématu byla důležitá práce *Justice Mechanism and the Question of Legitimacy: The Example of Rwanda's Multi-layered Justice Mechanism* nizozemské politoložky Barbary Oomen. V něm tvrdí, že legitimita hraje klíčovou roli v propojení mechanismů tranziční spravedlnosti a udržitelného míru, a proto posílení vnímání legitimacy by mělo být zájmem institucí zapojených do budování míru. Důležitý je zejména argument Oomen o nutnosti zakládat dané instituce nejen na univerzálních lidských právech, ale také v rámci možností i na náboženských a tradičních hodnotách, jak ukazuje příklad soudů gacaca. Kromě toho také rozebírá důvody malé legitimacy ICTR.

Studie *Gacaca: Truth, Justice and Reconciliation in Postconflict Rwanda?* z roku 2008, přináší ojedinělá empirická data týkající se vnímání soudů gacaca. Odborník na soudní mechanismy zabývající se souzením pachatelů genocidy Max Rettig, v ní na základě provedení dvou výzkumů veřejného mínění ve rwandské komunitě Sovu vyhodnocuje změnu postojů obyvatel ke gacaca. Výsledky těchto výzkumů byly pro práci užitečné, neboť poskytly nezávislá data, díky nimž nebylo nutno se spoléhat pouze na studie sestavované rwandskou vládou.

Na limity ICTR v oblasti tranziční spravedlnosti upozorňuje ve své srovnávací analýze *Rwanda's Use of Transitional Justice After Genocide: The Gacaca Courts*

*and the ICTR* Megan Westberg, která v tomto ohledu hodnotí fungování ICTR jako málo efektivní.

Velmi důležitými primárními zdroji byly hodnotící zprávy Amnesty International či Human Rights Watch. Dalším podstatným zdrojem byly zprávy Hironnelle News Agency či BBC News. Všechny pomáhaly doplnit nedostatek aktuálních informací týkající se soudů gacaca, jež byl způsoben nefunkčností vládních webových stránek. V případě webových stránek ICTR se tento problém neobjevil. Práce využívá také oficiálních dokumentů OSN či ICTR.

## 1. Postkonfliktní budování míru

Koncept *peacebuildingu* (budování míru) je v oblasti sociálních věd relativně novým pojmem. Setkáváme se s ním poprvé v 70. letech 20. století v pracích norského sociologa Johana Galtunga. Do širšího povědomí se v rámci mezinárodní komunity nicméně dostává až během 90. let prostřednictvím Organizace spojených národů (OSN). Společně s popularizací a využitím konceptu budování míru v praxi ozbrojených konfliktů 90. let se odborný zájem o tuto oblast rozrůstal a nabídl rozličné definice *peacebuildingu* jeho jednotlivých dimenzí.

Cílem této kapitoly je představit pojem *peacebuilding*, jeho obsah a přesvědčit se, že v rámci postkonfliktního budování míru má význam zabývat se otázkami obnovy, dosažení spravedlnosti a usmíření společnosti, zejména s důrazem na roli soudů v tomto procesu.

### 1.1 Peacebuilding jako koncept v mezinárodních vztazích

Během posledních několika desetiletí nabyla problematika vypořádávání se s následky ozbrojeného mezinárodního či vnitrostátního konfliktu na významu, a to jak díky větší pozornosti odborníků na studium míru, tak i rozvíjející se činnosti Organizace spojených národů v období po konci studené války. Významný obrat v oblasti myšlení týkajícího se otázek míru přinesly teoretické práce přicházející poprvé s názorem, že mír nemůže být definován jako pouhá absence násilí, tedy například války. V tomto ohledu, dochází koncem 20. století s rozšířením samotného chápání konceptu míru k prohloubení pojetí mírové činnosti.

S pojmem *peacebuilding* se poprvé setkáváme v 70. letech 20. století v práci norského sociologa Johana Galtunga<sup>5</sup>. Ten se již dlouhodobě zabýval problematikou míru v mezinárodních vztazích, když už o dekádu dříve přišel s novou konceptualizací míru jdoucí za dosavadní chápání tohoto pojmu, které bral jako nedostatečné (Bousquet 2010: 2). Snažil se tak překonat vymezení míru jako pouhé absence násilí<sup>6</sup>. Jak Galtung tvrdí,

---

<sup>5</sup> Johan Galtung – průkopník v oblasti výzkumu míru a konfliktů, významnou měrou se podílel na založení nezávislého institutu pro výzkum míru *Peace Research Institute Oslo* či *Journal of Peace Research*, který je významným odborným periodikem věnujícím se oblasti studia míru a konfliktů, řešení konfliktů a mezinárodní bezpečnosti. (Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 44)

<sup>6</sup> Minimalistické pojetí míru jako absence násilí je spojováno s výzkumem míru v USA na počátku 2. poloviny 20. století. Ramsbotham, Woodhouse a Miall tento směr nazývají Severoamerickou pragmatickou školou (the North American pragmatic school). (Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 43) Barash a Webel se v tomto ohledu zmiňují o (neo)realistickém chápání války a míru. (Barash, Webel 2009: 6).

chápání míru pouze jako opaku války je omezující, neboť válka je jen jednou z forem řízeného násilí (Galtung 1990: 293).

V tomto ohledu Galtung mluví o *negativním* a *pozitivním míru*. Negativní mír označuje ukončení přímého násilí (války), avšak může být nadále spojen s represemi, deprivací, vykořisťováním a nespravedlností.<sup>7</sup> Naopak pozitivní mír se snaží navíc o odstranění nepřímého, tzv. strukturálního a kulturního násilí obsaženého ve struktuře nebo kultuře společnosti.<sup>8</sup> Jedná se vlastně o překonávání různých forem nespravedlnosti nacházejících se v ekonomických, sociálních či kulturních strukturách, jež brání plné realizaci lidského potencionálu.<sup>9</sup> Dle Galtunga pozitivní mír v této souvislosti obsahuje prvek rovnosti a nepřítomnosti vykořisťování (Galtung 2005: 14). Podobně argumentují i Barash a Webel, podle nichž mír vyžaduje kromě nepřítomnosti války také nastolení pozitivních, život potvrzujících a obohacujících hodnot a sociálních struktur (Barash, Webel 2009: 3). Jinak se nespravedlivá struktura může stát zdrojem budoucího násilného konfliktu.

Na základě tohoto přístupu Galtung v 70. letech představuje v článku *Three approaches to peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding* pojem *peacebuilding*. Dle Galtunga vybudování stabilního míru „vyžaduje vytvoření takových struktur, které odstraní příčiny válek a nabídnou zároveň alternativy vůči válce v případech, kdy by se válka mohla objevit.“ (Galtung 1976: 297–298). Svou průkopnickou práci vytvořil Galtung základ pro dnešní představy o peacebuildingu. Peacebuilding se tak stal *strukturou* sloužící k dosažení pozitivního míru, tedy stabilního a dlouhotrvajícího smíru ve společnosti.

Do mezinárodního povědomí se koncept peacebuildingu dostává na počátku 90. let díky zprávě Generálního tajemníka OSN Boutros Boutros-Ghalího z roku 1992 *Agenda pro mír (An Agenda for Peace)*. Zpráva byla reakcí na konec studené války a zároveň velký nárůst vnitrostátních konfliktů, což donutilo věnovat této problematice mnohem větší pozornost než doposud (Filipov 2006: 15, Reychler, Langer 2006). Mělo dojít k navržení nového rámce ke zvládnutí mezinárodních ozbrojených konfliktů. Dokument vedle preventivní diplomacie, peacemakingu a peacekeepingu představil peacebuilding jako jeden z řady nástrojů OSN při řešení konfliktů. Peacebuilding byl definován jako postkonfliktní „činnost určující a podporující struktury, které posilují

---

<sup>7</sup> Ramsbotham, Woodhouse a Miall jako příklady negativního míru uvádějí Maďarsko v roce 1956 či současnou situaci v Tibetu (Ramsbotham, Woodhouse a Miall 2011: 42).

<sup>8</sup> Podrobněji viz Galtung, Johan. 1990. „Cultural Violence.“ *Journal of Peace Research* 27 (3): 291-305.

<sup>9</sup> Pro přehledné znázornění pozitivního a negativního míru viz příloha č. 1.

*a upevňují mír za účelem zabránění obnovení konfliktu.*“(An Agenda for Peace 1992). V tomto smyslu peacebuilding představoval obnovu institucí a infrastruktury národů zasažených válkou a také vytvoření pouta oboustranného mírového prospěchu mezi stranami, které spolu byly dříve v konfliktu (An Agenda for Peace 1992).

Vnímání peacebuildingu ze strany OSN se v následujících letech dále vyvíjelo.<sup>10</sup> Stále více se prosazoval přístup k budování míru nejen jako eliminace ozbrojeného konfliktu, ale jako vytvoření pozitivního míru, odstranění příčin konfliktu, kdy aktéři ztrácí motivaci využívat násilí k řešení neshod (Barnett et al 2007: 41–42). Peacebuilding by se tedy dal shrnout jako soubor aktivit majících zabránit a snížit riziko obnovení konfliktu a dále pomoci vytvořit základy a podmínky pro usmíření, rekonstrukci, obnovu a pro trvalý a udržitelný mír.

Přestože část odborné veřejnosti a dnes už ani OSN nechápe peacebuilding pouze přísně úzce jako postkonfliktní činnost a spojují ho nejen s obnovou, ale i s fází prevence, předcházením konfliktu, většina odborníků pracuje s tímto pojmem stále spíše jako s postkonfliktní aktivitou (de Coning 2008, Mendeloff 2004: 362, Paris 2005, Tschirgi 2004). Jak argumentuje Tschirgi či Barnett, peacebuilding dnes přesto a možná právě proto vyžaduje přívlastek *postkonfliktní*, pokud chceme primárně mluvit v nevojenských či civilních rozměrech aktivit, které cílí na podporu zemí prošlých konfliktem. Jinými slovy, peacebuilding je odlišným pojmenováním pro *prevenci konfliktu*, a proto přívlastek *postkonfliktní* často odlišuje peacebuilding od prevence konfliktu. (Barnett et al 2007: 42, Tschirgi 2004: 1) Ačkoli nelze popírat spojitost a částečné překrývání obou oblastí<sup>11</sup>, přiklání se text k primárnímu vnímání peacebuildingu právě jako *postkonfliktního* budování míru.

## 1.2 Základní znaky peacebuildingu

Během 90. let, i v souvislosti s aktivitou OSN, došlo k formulování řady definic peacebuildingu. Dodnes však nelze mluvit o jedné obecně platné (Barnett 2006: 88, Sentama 2009: 36, Tschirgi 2011: 2, 9). Jak upozorňuje Barnett, existuje dnes široké

---

<sup>10</sup> Blíže k jednotlivým zprávám a dokumentům OSN viz *UN Peacebuilding: An Orientation*. 2010. New York: United Nations.

V roce 2005 došlo zároveň k institucionalizaci budování míru pod *Peacebuilding Commission*, zřízenou OSN.

<sup>11</sup> Například dokumenty OSN jako *An Agenda for Development* (1994), *An Agenda for Democratisation* (1996) či *An Inventory of Post – Conflict Peace – Building Activities* (1996) neviděly peacebuilding jako důležitý jen v postkonfliktní fázi, ale též v oblasti preventivní diplomacie. Obdobně hovoří i Winrich Kühne, odborník na řešení konfliktů a vyjednávání, člen ediční rady *Journal of International Peacekeeping* a *Global Governance* (Kühne 2001: 383).

množství definic reflektujících různorodost pohledů a přístupů jednotlivých mezinárodních organizací, vládních úřadů či nevládních aktérů (Barnett et al 2007)<sup>12</sup>. Obdobně můžeme hovořit i v oblasti odborné literatury.

Přesto lze mluvit o určitých principech, jež by měly být v rámci peacebuildingu naplněny. Mezi základní znaky zmiňované například v práci Neclly Tschirgi *Conflict, Education and Peacebuilding* či v *Rozhodnutí výboru pro politiku generálního tajemníka OSN z května 2007*, patří *národní vlastnictví, koordinace a vzájemná odpovědnost, specifičnost peacebuildingu, role externích aktérů* či *multidimenzionalita* (Tschirgi 2004: 9, 2011: 2, PBSO 2011: 5–6).

*Národním vlastnictvím* (national ownership) je myšlena primární zodpovědnost národních aktérů v rámci peacebuildingového procesu, kdy lidé z konfliktem zasažených zemí musí doslova vlastnit rekonstrukční proces, musí být zahrnuti v nastavování agendy a vedení procesu. V rámci tohoto přístupu je důležité zmínit práci Johna Paula Lederacha. Ten ve svém pyramidovém modelu budování míru výrazně zohledňuje právě roli aktérů zevnitř zasažené společnosti (Lederach 1997: 39). Podle Lederacha není peacebuilding vedený pouze shora (tzv. top-down, from above), tedy vládou, nejvyššími představiteli a také v podstatě vnějšími mezinárodními aktéry vhodný, jelikož ti nejsou schopni vždy plně postihnout ani řešit problémy, s nimiž se místní společnost potýká. V této souvislosti pak mluví o budování míru založeném na grassroot či komunitní úrovni (tzv. peacebuilding from below), kdy dochází k inkluzi jak všech společenských vrstev, tak vnitřních a vnějších aktérů.<sup>13</sup> (Lederach 1997)

*Vnější aktéři* se však mohou také významně podílet na budování míru, obzvláště v případě oslabení národních kapacit v důsledku konfliktu. Jelikož budování míru zahrnuje množství aktérů, je nutné vyvinout společnou strategii s jasnými prioritami a postup založit na *koordinaci a vzájemné zodpovědnosti*.

*Specifičnost peacebuildingu* je rovněž důležité brát v úvahu, neboť prostředí každé země je unikátní a pokud chceme řešit zdroje konfliktu, musíme kontext země v rámci peacebuildingového procesu intenzivně vnímat. Zde můžeme zmínit Barnettovu kritiku často převažujícího přístupu peacebuildingových organizací, založeného na poskytování peacebuildingových služeb, na něž se daná organizace specializuje (supply driven

---

<sup>12</sup> Z toho často vyplývá, že některé organizace a instituce místo termínu peacebuilding využívají například pojem *postkonfliktní obnova* (postconflict recovery) v případě Mezinárodního měnového fondu či *prevence konfliktů a řešení, rehabilitace a rekonstrukce* (conflict prevention and management, and rehabilitation and reconstruction) v případě Evropské unie, Hamre a Sullivan pak mluví o *postkonfliktní rekonstrukci* (postconflict reconstruction.) Blíže Barnett et al 2007: 42 – 44 či Hamre a Sullivan 2002.

<sup>13</sup> Blíže Lederachův pyramidový model budování míru viz příloha č. 2.

peacebuilding) spíše než na ty, které příjemci nejvíce potřebují (demand driven peacebuilding). (Barnett et al 2007: 48)

### 1.3 Dimenze postkonfliktního peacebuildingu

Přes velké množství definic většina konceptů budování míru vykazuje schodu v jednotlivých základních dimenzích postkonfliktního peacebuildingu. Barnett v tomto kontextu mluví o třech pilířích: *stabilizaci postkonfliktní oblasti, obnově státních institucí a řešení sociálních a ekonomických otázek*. (Barnett et al 2007: 49–51) Avšak například Hamre a Sullivan nebo Smith se zmiňují až o čtyřech tematických oblastech. (Hamre, Sullivan 2002, Smith 2004: 27-28 citován v Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 229) Ve třech se prakticky shodují s Barnettovými dimenzemi, navíc ale přidávají oblast *usmíření a spravedlnosti*, jež Barnett rozřazuje ve své druhé a třetí dimenzi. Jednotlivé oblasti zahrnují tyto činnosti<sup>14</sup>:

1. *Bezpečnost*. V této oblasti dochází částečně k překrývání peacekeepingové a peacebuildingové činnosti. Zahrnuje zejména ukončení násilí, obnovení stability, odrazení bojovníků od navrácení ke konfliktu a dohled nad dodržováním příměří. Významnou součástí je tzv. DDR - odzbrojení, demobilizace a reintegrace bojovníků (disarmament, demobilization, reintegration). Součástí také může být rekonstrukce bezpečnostních sil a zajištění ochrany obyvatelstva či odminování.

2. *Obnova/vytvoření legitimního politického systému*. Cílem této fáze je vybudovat či obnovit klíčové státní funkce, struktury a instituce, které jsou demokratické, otevřené a zodpovědné, tudíž mohou být považovány za legitimní. Nedílnou součástí je i poskytnutí technické asistence institucím ze strany mezinárodních aktérů.

3. *Řešení sociálních a ekonomických otázek*. Zahrnuje například obnovu infrastruktury (komunikační, dopravní, technické, ekonomické), repatriaci uprchlíků a vnitřně přesídleného obyvatelstva, zajištění potravin, zdravotního a vzdělávacího systému. To vše s cílem podpořit hospodářský rozvoj.

4. *Vytvoření právního státu a usmíření skupin uvnitř společnosti*. Obsahuje tranziční spravedlnost, obnovení vlády práva, usmíření či vyléčení traumat a dialog ve společnosti. Má dopomoci společnosti zvládat a řešit konflikty mírovou cestou.

Nesmíme však zapomínat, že v realitě jsou jednotlivé dimenze vzájemně provázané a podmíněné.

---

<sup>14</sup> Sestaveno na základě modelu Barnetta, Smithe, Hamre a Sullivana, viz Příloha č. 3.



Americký odborník působící v United States Institute of Peace Neil J. Kritz jako jeden ze zásadních elementů vybudování stabilního míru v postkonfliktní fázi vnímá dosažení vlády práva, jelikož dle něj poskytuje prostředky pro nenásilné řešení konfliktů a v tomto smyslu se pak přímo vztahuje ke snaze zajistit stabilní mír (Kritz 2005: 802). Obdobně argumentuje i Boutros Boutros-Ghali v *Agendě pro mír*: „...*Je zde zřejmá spojitost mezi...vládou práva...a dosažením skutečného míru a bezpečnosti v jakémkoli novém a stabilním politickém řádu.*“ (An Agenda for Peace 1992 čl. 59). Dalším z autorů, připisujících unikátní úlohu spravedlnosti a vládě práva jako vedoucích principů peacebuildingových aktivit, je japonský politolog zaměřující se na peacebuildingové aktivity v postkonfliktních společnostech Hideaki Shinoda, který tuto oblast označuje v rámci budování míru za klíčovou (Shinoda 2001: 2). Rovněž odbornice na tranziční spravedlnost, usmíření a peacebuilding Wendy Lambourne vnímá spravedlnost a usmíření jako základní cíle, jenž musí být v úspěšném postkonfliktní peacebuildingovém procesu naplněny (Lambourne 2003: 2–3). Jak tvrdí, v postkonfliktní situaci totiž existuje snaha ukončit násilí a vypořádat se s pachateli válečných zločinů a jiných porušení lidských práv. A proto potřeba překonat nepřátelství rozvinuté během ozbrojeného konfliktu a vybudovat „most mezi obyčejnými lidmi“ vyžaduje nutnost rekonciliace (Lambourne 2003: 4).

Obecněji, již Galtungův koncept pozitivního míru, který ve své definici zahrnuje klíčové hodnoty legitimacy a spravedlnosti, potvrzuje, že nespravedlivá struktura vztahů nemůže být ani mírová. Podobně tuto tezi rozvíjí Ramsbotham, Woodhouse a Miall, když tvrdí, že pro dosažení pozitivního míru je zároveň nutno dojít k odstranění nespravedlnosti (Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 12).

#### **1.4 Spravedlnost, vláda práva a usmíření**

Předchozí část práce ukázala, že řadou autorů je oblast vlády práva, spravedlnosti a usmíření považována za základní složky dosažení trvalého a udržitelného míru. Text se proto dále zaměří právě na tuto dimenzi peacebuildingové činnosti. K vytvoření trvalého a udržitelného míru je totiž vždy třeba vypořádat se s příčinami konfliktu a zavést taková opatření a podmínky, které budou bránit jeho znovuobjevení a budou přispívat k pocitu bezpečí. (Gawerck 2006: 442, Lambourne 2003: 2–3, 20, Oyeniya 2011: 8)

Tranziční spravedlnost můžeme v tomto ohledu považovat za způsob, jak se v rámci peacebuildingu s příčinami konfliktu vypořádat. Jedněmi z cílů tranziční spravedlnosti jsou pak také obnovení vlády práva a usmíření společnosti, které lze označit za opatření a podmínky sloužící pro udržení míru a zabránění obnovení násilí.<sup>15</sup>

Jinými slovy, je nutno vypořádat se s minulostí, aby bylo možno v současnosti začít budovat společnou budoucnost (Lederach 1997: 27).

#### **1.4.1 Tranziční spravedlnost**

*Tranziční spravedlnost* (transitional justice) zahrnuje řadu přístupů, soudního i nesoudního charakteru, které zavádějí státy a společnosti vycházející z ozbrojeného konfliktu, aby řešily zločiny minulosti a podpořili trvalý mír a demokratickou vládu (Ambos 2009: 21, Annan 2004: 4, Bosire 2006: 4, Lundy, McGovern 2008: 267, Hancock, d'Estrée 2011: 116). Nejde však o žádnou specifickou formu spravedlnosti, ale spíše o spravedlnost adaptovanou na podmínky postkonfliktního prostředí (Šipulová 2009: 7).

Existuje obecný konsensus, že vyřešení odkazu zločinů minulosti je pro podporu trvalého míru nezbytné. Tranziční spravedlnost v tomto smyslu pomáhá vytvořit oficiální záznam historie, poskytnout pravdu o zločinech minulosti, reparace pro oběti, zodpovědnost pro pachatele, usmíření, a prostřednictvím toho všeho pak odstrašení (deterrence), vládu práva a méně násilí (Petersen, Samset, Wang 2009: 441, the Peacebuilding Initiative 2013). Zároveň zahrnuje řadu procesů a mechanismů sloužících k naplnění výše zmíněných funkcí (Philpott 2010: 3, Ambos 2009: 22, Hancock, d'Estrée 2011, Annan 2004, Bosire 2006: 1, Stefanelli 2008: 8). Mezi ně řadíme zejména trestní stíhání, komise pravdy, reparace a prověřování.

*Trestní stíhání* (*criminal prosecution*) je jedním z hlavních prvků tranziční spravedlnosti (Bosire 2006: 4), jež představuje přímou formu odpovědnosti pachatelů zločinů spáchaných během konfliktu, přispívající k větší důvěře veřejnosti ve schopnost a ochotu státu vynutit právo. Zároveň delegitimizuje protiprávní chování a přináší prvek odstrašení (Annan 2004: 13–14). Přestože primární úlohu a odpovědnost v této oblasti mají mít zejména národní soudy, je v případě postkonfliktní situace z důvodů politických, právních i technických limitů v daných státech často přistupováno k mezinárodnímu

---

<sup>15</sup> Lundy a McGovern se dále zmiňují o obnovení důstojnosti obětí, reformě institucí či ukončení atmosféry beztrestnosti (Lundy, McGovern 2008: 4).

zapojení. Někteří autoři však upozorňují i na omezení mezinárodních tribunálů<sup>16</sup> spočívající například v jejich malém dosahu, nedostatečném zapojení obětí či kulturní rozdílnosti (Bosire 2006: 10 – 12, Lundy, McGovern 2008).

*Komise pravdy (truth commissions)* jsou oficiální přechodné orgány, nesoudního charakteru, které odkrývají a dokumentují porušování lidských práv z období konfliktu (Annan 2004: 17).<sup>17</sup> Vychází jednak z předpokladu práva obětí dozvědět se proč a jak se určité události mohly stát, tak aby oběti mohli porozumět celé šíři a podstatě spáchaného násilí. Jednak z nutnosti vytvoření oficiálního záznamu historie jako přiznání milosti a zločinů s ní spojených (Lundy, McGovern 2008: 270 – 271, Bosire 2006: 4 - 5). K tomuto prostředku se přistupuje hlavně v případech rozsáhlého zapojení obyvatelstva na zločinech, kdy není možno všechny podezřelé trestně stíhat (Bosire 2006: 13).

*Reparace (reparations)* mohou být dle bývalého generálního tajemníka Kofiho Annana efektivním a rychlým doplňkem předchozích prostředků. Reparační programy jsou většinou kombinací materiálních a symbolických výhod pro oběti konfliktu. Zahrnují jak finanční náhrady, tak například i oficiální omluvu či připomínkové události (Annan 2004: 18 - 19).<sup>18</sup>

*Prověřování (vetting)* je formálním procesem identifikace a odstranění jednotlivců zodpovědných za zločiny z veřejných míst, jako nedílná součást obnovy důvěry ve státní instituce (Bosire 2006: 18, Annan 2004: 18).

Odborník na tranziční spravedlnost Kai Ambos diskutované prostředky spravedlnosti rozděluje do dvou skupin. Na jednu stranu staví *trestní stíhání*, na druhou alternativní prostředky spravedlnosti, kam můžeme zahrnout již výše zmíněné *komise pravdy, reparace* či *prověřování*. Ambos však ještě dodává proces *DDR* a *formy tradiční spravedlnosti*, jež vychází z místních tradic a kultury<sup>19</sup> (Ambos 2009: 40–49). Trestní stíhání soudy představuje spíše tzv. *retributivní spravedlnost*,

---

<sup>16</sup> Nejznámějšími mezinárodními trestními tribunály jsou pravděpodobně ad hoc Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR) či permanentní Mezinárodní trestní soud (ICC). Kromě toho došlo také ke vzniku tzv. hybridních soudů, které se snaží propojit výhody národního a mezinárodního souzení.

<sup>17</sup> Lundy a McGovern mluví o komisích pravdy jako o nejpoblárnějším prostředku tranziční spravedlnosti. Doposud vzniklo od 80. let na třicet těchto komisí v různých zemích od Argentiny přes Ugandu, Východní Timor, Sierra Leona či Jihoafrickou republiku. (Lundy, McGovern 2008: 270). Blíže the Peacebuilding Initiative. Dostupné z: <http://www.peacebuildinginitiative.org/index.cfm?pageId=1884#truth-seeking-mechanisms>.

<sup>18</sup> Podrobněji k jednotlivým aspektům Bosire 2006: 16–18 či the Peacebuilding Initiative <http://www.peacebuildinginitiative.org/index.cfm?pageId=1884#reparations>.

<sup>19</sup> Ambos jako příklady zmiňuje soudy gacaca ve Rwandě, Ubuntu v Jihoafrické republice nebo obřady usmíření Acholi v Ugandě (Ambos 2009: 48).

zatímco u alternativních prostředků můžeme mluvit o převládající *restorativní spravedlnosti*. Retributivní spravedlnost zahrnuje potrestání a odplatu (Lambourne 2003: 7, 22, Sentama 2009: 48), zatímco restorativní dává důraz na obnovení sociálních vztahů a míru mezi bývalými stranami konfliktu, spíše než na odplatu a potrestání pachatele (Sentama 2009: 48, Huyse 2003: 111, Kohen, Zanchelli, Drake 2011: 89).

V rámci tranziční spravedlnosti však neexistuje jeden správný přístup (one-size-fits-all). Vždy je nutno přihlížet ke kontextu daného konfliktu a země, brát ohled na lokální a kulturní specifika. Ne vždy totiž ze zahraničí importované modely tranziční spravedlnosti vyhovují požadavkům dané společnosti. I proto by měl dle bývalého generálního tajemníka OSN Kofiho Annana být podporován spíše princip založený na národním hodnocení, účasti a národních potřebách a touhách (Annan 2004).<sup>20</sup>

#### 1.4.2 Vláda práva

Základy *vlády práva* jsou pokládány již během fáze spojené s tranziční spravedlností (Voorhoeve 2007: 91), a jak bylo zmíněno výše, právě vláda práva je jedním z cílů, jež se snaží tranziční spravedlnost dosáhnout. Shinoda dokonce označuje vládu práva jako vedoucí princip peacebuildingu, jehož aplikace zajišťuje respekt k základním právům druhých a nabízí větší stabilitu celé společnosti (Shinoda 2001: 2). Významně úlohu vlády práva chápe také Kritz, neboť dle něj poskytuje prostředky pro nenásilné řešení konfliktů (Kritz 2005: 802), s čímž můžeme spojit i vybudování a udržení stabilního míru.

OSN definuje vládu práva jako princip vládnutí, kdy všechny osoby a instituce včetně státu samotného jsou odpovědné veřejně vyhlášeným zákonům, které jsou rovně prosazovány a nezávisle posuzovány (Annan 2004: 4). Mezi základní prvky vlády práva patří nezávislé soudnictví, přístup ke spravedlnosti, oddělení mocí, omezení moci vlády prostřednictvím zákonů, svobodné a férové volby či vojenský a bezpečnostní systém fungující na základě zákonů. (Kritz 2005: 804, Voorhoeve 2007: 91)<sup>21</sup>

V případě postkonfliktní společnosti se však často setkáváme s disfunkčním soudním systémem, přeplněnými věznicemi či korupcí. Proto je z hlediska dosažení vlády

---

<sup>20</sup> V tomto ohledu se Joanna Santa – Barbara zmiňuje o preferování restorativních prostředků spravedlnosti u domorodého obyvatelstva, které je založeno na komunitní bázi. Potrestání prostředky retributivní spravedlnosti může pro komunitu znamenat dlouhodobou ztrátu tohoto člověka (Santa-Barbara 2007: 182). Touto ztrátou může být myšlen například ekonomický užitek, který by svou prací mohl člověk přinést. V případě zavádění západních principů spravedlnosti může dle Ambose docházet až k externalizaci spravedlnosti (Ambos 2009: 49).

<sup>21</sup> Nejde o výčet úplný, zahrnuje jen nejčastěji zmiňované prvky.

práva nezbytné soudní i vězeňský systém reformovat. Pro peacebuildingový proces je dále důležitý také přístup obětí ke spravedlnosti. Často je ale velmi nedokonalý a potýká se s jazykovými, prostorovými či časovými omezeními (OHCHR 2006: 5, Sriram, Martin-Ortega, Herman 2009: 2).<sup>22</sup> V této souvislosti proto OSN požaduje například posílení komunikace s veřejností prostřednictvím informačních kampaní či zapojením radiového vysílání (OHCHR 2006: 29, 43). Rovněž nestrannost hraje důležitou roli, bez ní ztrácí soudní i politický systém legitimitu (Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 218-219), což nepříspěvá k udržení a vybudování stabilního míru.

Jednoduše, aby si společnost osvojila vládu práva a mohlo dojít k vybudování trvalého míru, soudní procesy musí být důvěryhodné, spravedlivé, nezávislé a efektivní. Konsolidace míru v postkonfliktní společnosti nemůže být dosaženo, pokud si obyvatelstvo není jisté vyřešením zločinů minulosti prostřednictvím legitimních struktur pro mírové řešení sporu a spravedlivou justicií.

### **1.4.3 Postkonfliktní usmíření společnosti**

V postkonfliktní fázi je usmíření společnosti jedním z klíčových zájmů peacebuildingové činnosti (Adebo 2005: 30, Reychler, Langer 2006: 34). Jak zmiňuje odbornice na usmíření a tranziční spravedlnost Karen Brounéus, dnes má již většina konfliktů vnitrostátní charakter, a jelikož v postkonfliktní fázi musí dřívější nepřátelé žít vedle sebe, je usmíření společnosti velmi nezbytné (Brounéus 2009: 203). Rekongiliace je tedy například i dle Lederacha tím základním prvkem, který vytváří prostředí pro mír (Lederach 2005: 854).

Přestože nelze opět mluvit o jednotné definici rekongiliace, lze usmíření vnímat jako proces (znovu)vybudování vztahů poškozených násilím a konfliktem nejen mezi lidmi a skupinami ve společnosti, ale i mezi občany a státem. Zároveň jde o učení se žít nenásilně znovu vedle sebe (Adebo 2005: 31, Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 246, Bloomfield 2003: 12).

Například politolog Phil Clark však usmíření chápe širěji než mírovou koexistenci a mluví o nutnosti přetvoření vztahů ve společnosti tak, aby došlo i k obnovení interakce (Clark 2007: 5 – 6). Podobně rozvíjí koncept usmíření svou vztahově zaměřenou (relationship-centric) interpretací i Lederach, kdy je podle něj nezbytným požadavkem obnovení individuálních vztahů, jež jsou poté základem pro obnovu i širších sociálních

---

<sup>22</sup> V Africe má většina obyvatel malý nebo dokonce žádný přístup k formálnímu sektoru spravedlnosti (Sriram, Martin – Ortega, Herman 2009: 3).

vztahů v celé společnosti (Lederach 2005: 842). V obdobném duchu argumentuje i politolog Tarekegn Adebo upozorňující na přílišné věnování pozornosti mírovým dohodám mezi lídry, přičemž společnosti se jí naopak dostává málo. Přitom mírové smlouvy dle něj přináší mír pouze do hlavního města, zatímco rekonciliace i do vesnic a domovů, a proto je nutné usmíření na nejnižší úrovni věnovat pozornost<sup>23</sup> (Adebo 2005: 32-33).

Samotné koncepty zahrnující vlastní obsah rekonciliace se u jednotlivých autorů ne vždy plně shodují. Přesto za nejčastěji zmiňované složky můžeme považovat spravedlnost, nalezení pravdy či odpuštění<sup>24</sup> (Reychler, Langer 2006: 34, Huyse 2003: 23 - 24). Současně s tím se liší i přístupy a důraz na jednotlivé prvky usmíření v konkrétních společnostech, zejména v souvislosti s kulturními rozdíly, vírou či sociálními zvyky v daných zemích (Lambourne 2003: 8). To má posléze v různých společnostech za následek preferování odlišných prvků rekonciliace. Jak zmiňuje Šipulová, přestože jednotlivé prvky jsou vzájemně propojeny, není zcela jasné, jaký mají vliv na konečný výsledek usmíření (Šipulová 2009:7). U různých autorů tak můžeme nalézt odlišné přístupy.<sup>25</sup> Proto stejně jako v případě peacebuildingu, vyžaduje i charakter rekonciliace potřebu holistického přístupu, který nepřipisuje některému z prvků příliš dominantní roli a výběr konkrétních prostředků ponechává na požadavcích vycházejících z kontextu dané postkonfliktní společnosti.

---

<sup>23</sup> Adebo nazývá tento přístup tzv. people-to-people usmíření (Adebo 2005: 32-33).

<sup>24</sup> Odlišní autoři mohou zahrnovat různé prvky, důkazem je John Paul Lederach, který ve svém konceptu zmiňuje pravdu, spravedlnost, shovívavost a mír jako základní znaky rekonciliace (Lederach 1997: 30).

<sup>25</sup> Například David Mendeloff, politolog zabývající se peacebuildingem a poválečnou spravedlností, se staví proti takřka univerzálně přijímanému pozitivnímu účinku hledání pravdy (truth-seeking) a vyprávění pravdy (truth-telling) na proces rekonciliace a peacebuildingu. Upozorňuje, že kromě pozitivních účinků dosažení pravdy spočívajících například ve vytvoření historického záznamu konfliktu či uspokojení obětí, může naopak hledání pravdy spíše přispívat k retraumatizaci obětí a zhoršování jejich utrpení (Mendeloff 2004).

## 2. Rwanda: od genocidy<sup>26</sup> k budování míru

Následující text seznamuje s historickými souvislostmi, které vedly a ovlivňovaly průběh genocidy ve Rwandě během roku 1994. Druhá část kapitoly poté nastiňuje problémy, s nimiž se musela rwandská vláda i celá společnost v postgenocidním období vyrovnávat, a které vedly k nutnosti vzniku *Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR)* a *tribunálů gacaca*, jimž je věnován poslední úsek druhé kapitoly.

Konkrétně se text soustředí na historické aspekty působící jako původci etnických konfliktů v zemi i následného pokusu o systematické vyvraždění části rwandského obyvatelstva. Zaměřením na postkonfliktní problémy práce zjišťuje, že vyřešení otázek spravedlnosti a obnovy soudního a vězeňského systému se stalo akutní výzvou, jež měla být řešena vznikem mezinárodního ad hoc tribunálu ICTR a soudů gacaca. Kromě toho obě soudní instance při svém založení deklarovaly snahu docílit usmíření ve rwandské společnosti, čímž se svou činností přímo zapojily do peacebuildingového procesu v postgenocidní Rwandě. Podkapitola 2.3 se blíže zabývá ICTR i tribunály gacaca a nabízí základní informace o době a důvodech vzniku, jejich struktuře a fungování. Tyto informace dále slouží jako podklad pro analýzu činnosti obou soudů v rámci budování míru ve Rwandě, čemuž se věnuje závěrečná kapitola celé práce.

### 2.1 Historický vývoj a příčiny genocidy

K objasnění důvodů, proč byla genocida spáchána a pro pochopení dnešního uspořádání ve Rwandě, jak z hlediska národního tak i mezinárodního, je důležité vnímat události utvářející Rwandu během posledních desítek let. Jak argumentují například Coreyová a Joiremanová: *„historická perspektiva je velmi důležitá, neboť v případě Rwandy měla významné důsledky, když byla použita k ospravedlnění násilí“* během genocidy (Corey, Joireman 2004: 74).

Obě skupiny rwandského obyvatelstva, jak Hutuové, tak i Tutsiové spolu žily po staletí, sdílely náboženské tradice, docházelo mezi nimi ke sňatkům. Existovaly zde pouze malé kulturní rozdíly, které spíše reflektovaly historické než etnické odlišnosti

---

<sup>26</sup> Genocidou se na základě *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* přijaté Valným shromážděním OSN roku 1948 rozumí úmyslné zničení celé nebo části, etnické, rasové, náboženské nebo národnostní skupiny (Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia 1948). S pojmem genocida však přichází v roce 1944 polský právník židovského původu Raphael Lemkin ve své práci *Axis Rule in Occupied Europe* analyzující německou okupační politiku v Evropě (Schabas 2000: 27-28). Lemkin vytvořil termín ze dvou slov, *genos*, znamenající ve starověké řečtině rasu, národ nebo kmen, a z latinské *caedere* – zabít (Schabas 2000: 25). Po druhé světové válce to byl právě Lemkin, který se silně zasazoval o všeobecné přijetí mezinárodních zákonů zakazujících a definujících genocidu, což se podařilo v roce 1948 právě díky schválení *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* (Rubinstein 2004: 308).

(Norwegian Helsinki Committee 2002: 5).<sup>27</sup> Zásadní změnu znamenal počátek zprvu německé a posléze belgické koloniální nadvlády, kdy došlo k systematickému upřednostňování a zvýhodňování tutsijského obyvatelstva, jež se stalo oficiální rwandskou vládnoucí třídou. Konflikty mezi hutuským a tutsijským obyvatelstvem existovaly již řadu let, ale představa etnických rozdílů mezi oběma skupinami byla až konstruktem Belgičanů.<sup>28</sup> Ten byl institucionalizován prostřednictvím identifikačních karet klasifikujících obyvatelstvo na Hutu, Tutsi nebo Twa<sup>29</sup> a tím označujících jejich etnickou identitu (Sarkin 1999: 772). Jak argumentuje český afrikanista zabývající se dějinami, problémy a ohnisky napětí v subsaharské Africe Jan Záhořík, dosavadní prostupná sociální identita byla během kolonialismu změněna v identitu etnickou (Záhořík 2012: 78).

Na konci 50. let však sílící požadavky tutsijské elity na vyhlášení nezávislosti Rwandy vedly k belgické podpoře hutuské revoluce z roku 1959. Během let 1959 až 1963 Hutuové nahradili a vyhnali dřívější tutsijské elity. Ve vlně následujících událostí se objevilo i násilí vůči tutsijskému obyvatelstvu doprovázené vlnou takřka 400 tisíc uprchlíků do sousedních zemí<sup>30</sup> (Waldorf 2009: 5, Záhořík 2012: 97). V roce 1961 došlo k vzniku republiky a o rok později k vyhlášení nezávislosti. Nový režim institucionalizoval diskriminaci tutsijského obyvatelstva a několikrát vedl zásahy proti Tutsiům, zejména v případech z okolních zemí vedených útoků uprchlými Tutsimi (Waldorf 2009: 5). Jeden z podobných útoků přispěl v roce 1973 k vojenskému puči, kdy se k moci dostal hutuský generál Juvénal Habyarimana, který zavedl systém jediné strany s povinným členstvím pro všechny občany země, s cílem zajistit politický řád a udržet politickou i ekonomickou podporu režimu (Storey 2012: 11, Záhořík 2012: 115). Přestože již nedocházelo k přímému fyzickému násilí vůči tutsijské populaci, na jejich podřízeném a diskriminačním postavení se nic nezměnilo (Wielenga 2012: 79). Systém byl řízen za účelem udržení status quo. Ten měl trvat po další dvě dekády. Změna přišla s rokem 1990.

---

<sup>27</sup> Hutuské obyvatelstvo bylo vždy převážně rolnického charakteru, zatímco Tutsiové byli většinou pasteveci dobytka, z kterých se postupem času stala dominantní a vládnoucí menšina (Corey, Joireman 2004: 75).

<sup>28</sup> Belgičané v souladu s antropologickými myšlenkami té doby věřili v klasifikaci ras podle nadřazeného nebo podřízeného postavení ve společnosti (Ingelaere 2008: 26). V tehdejším rwandském království zastávali Tutsiové často elitní postavení, ale jak tvrdí Záhořík, tutsijská aristokracie byla povýšena do role skutečných vládců země až díky systému nepřímé koloniální správy zavedené Německem a Belgií, který zároveň většinové obyvatelstvo Hutuů odsoudil do role poddaných druhé kategorie (Záhořík 2012: 76–77).

<sup>29</sup> Obyvatelstvo pygmejského původu, které zastupuje necelé jedno procento populace (Záhořík 2012: 77, Ingelaere 2008: 25).

<sup>30</sup> Následující vlna uprchlostí přišla v letech 1963–1964, kdy v důsledku útoku uprchlých Tutsiů z první vlny na Rwandu došlo k zabíjení, odvetným útokům a další vlně uprchlíků ze země. (Ingelaere 2008: 27).



Bert Ingelaere, belgický odborník na rwandskou genocidu a její následky, mluví o třech základních faktorech iniciujících krizi a politickou tranzici ve Rwandě, které znamenaly například legalizaci opozičních stran. První z nich byla vlna demokratizace spojená s koncem studené války, dále pokles cen kávy na světových trzích, jež přispěl k prohloubení socioekonomické krize ve Rwandě a útok Rwandské vlastenecké fronty (RPF), který byl počátkem občanské války (Ingelaere 2008: 28). RPF byla paramilitární skupinou, zformovanou převážně potomky tutsijským uprchlíků v Ugandě<sup>31</sup>, odhodlaná vrátit se z exilu do Rwandy i za užití síly. Požadovala podíl na moci a právo návratu všech tutsijských uprchlíků, jejichž počet se odhadoval až na 1 milion (Waldorf 2009: 5). V srpnu 1993 po téměř třech letech bojů došlo k podpisu Arushské mírové smlouvy<sup>32</sup> (Arusha Peace Agreement), která měla zajistit vznik přechodné vlády složené ze strany prezidenta Habyarimany, RPF a dalších opozičních stran, svobodné volby a začlenění vojenské části RPF do státní armády. Na dodržování podmínek měla dohlížet mírová mise OSN pod názvem UNAMIR.<sup>33</sup> Přesto prezident Habyarimana čelící tlaku radikální Hutuů obávajících se o své posty, neměl v plánu dohodu implementovat a namísto toho začal režim připravovat konečné vyřešení tutsijské otázky (Ingelaere 2008: 29). Extrémisté pokračovali v militarizaci rwandské společnosti (Záhořík 2012: 133), šířili mezi hutuskými rolníky strach z návratu tutsijských uprchlíků, kteří jim měli údajně zabrat půdu. Prostřednictvím rádiové propagandy<sup>34</sup> demonizovali Tutsie i umírněné Hutuy (Ingelaere 2008: 29, Nash 2007: 66, Waldorf 2009: 5).

Zásadní zlom přišel 6. dubna 1994, kdy bylo neznámými útočníky sestřeleno letadlo, na jehož palubě byl prezident Habyarimana. Pro radikální Hutuy to znamenalo ospravedlnění pro počátek systematického a plánovaného vraždění Tutsiů a umírněných Hutuů. Do něj byla zapojena v následujících měsících velká část rwandského obyvatelstva.

---

<sup>31</sup> RPF vznikla na konci 80. let a podnikala sporadické ofenzívy na území Rwandy. Jedním z důvodů vzniku byl fakt, že rwandská vláda bránila v návratu tutsijskému obyvatelstvu, které z Rwandy uprchlo během předchozích let (Baria, Roper 2005: 352). Hnutí samotné ale mělo ve Rwandě samotné u hutuského i tutsijského obyvatelstva malou podporu (Storey 2012: 12).

<sup>32</sup> Například irský politolog Andy Storey tvrdí, že Arushská mírová smlouva vůbec neřešila největší problémy rwandské společnosti zahrnující prohlubování chudoby a utiskování ze strany státu, neřešila (dle slov Johana Galtunga) situaci strukturálního násilí. Navíc zvyšovala napětí v elitních kruzích. (Storey 2012)

<sup>33</sup> UNAMIR (United Nations Assistance Mission to Rwanda) měla zabezpečit hlavní město, monitorovat příměří a zajistit bezpečnost pro budoucí přechodnou vládu (Nash 2007: 68) Jak poznamenávají Waldorf či Kovanda, mise byla kvůli předchozímu debaklu v Somálsku malá a prakticky nedostatečná, čítající 2 500 příslušníků, navíc pouze se slabým mandátem (Kovanda 2004: 46, Waldorf 2009: 5).

<sup>34</sup> Významně se v této souvislosti i později na počátku genocidy zapojilo *Radio-Télévision Libre des Mille Collines* (Nash 2007: 66).

Mezinárodní společenství ani OSN nebyli schopni situaci řešit.<sup>35</sup> Jak tvrdila významná lidskoprávní výzkumnice Human Rights Watch Alison Des Forges, vláda Hutuů využila této neschopnosti mezinárodní komunity pojmenovat události ve Rwandě jako genocidu k legitimaci své činnosti (HRW 2009). K ukončení největšího vraždění došlo až díky zásahu RPF, která se dostala 19. července 1994 do hlavního města Kigali (Corey, Joireman 2004: 80). Zpráva Human Rights Watch však upozorňuje, že během postupu směrem ke Kigali docházelo k vraždění civilního obyvatelstva i ze strany RPF (HRW 2004). Jak zmiňují právě Coreyová a Joiremanová, za jiných okolností by toto vzbudilo obrovský zájem, ale rozsáhlé vraždění ze strany Hutuů tento fakt prakticky zastínilo (Corey, Joireman 2004: 80). Rozporuplně působila i v červnu Radou bezpečnosti OSN schválená francouzská operace Tyrkys, která znamenala první mezinárodní zapojení do konfliktu. Vyvolala ale spíše řadu rozpaků, neboť se množila podezření, že francouzská přítomnost umožňovala hutuským představitelům uprchnout do exilu, nejčastěji do dnešní Demokratické republiky Kongo (Kovanda 2004: 60, Záhořík 2012: 142 – 143).

Rozsah genocidy byl závažný. Během tří měsíců došlo k vyvraždění na 800 tisíc Tutsiů a umírněných Hutuů. Dále se odhaduje, že během obsazování Rwandy vojsky RPF bylo zabito také mezi 10 až 100 tisíci hutuských obyvatel Rwandy (Barria, Roper 2005: 353). Státisíce lidí uprchly do okolních zemí, státní aparát se prakticky zhroutil.

Bert Ingelaere si klade otázku, jak mohlo dojít k tak vysoké úrovni zapojení obyčejných občanů do masového vyvražďování (Ingelaere 2008: 30). Odpověď můžeme nalézt ve směsici strukturálního násilí, jemuž muselo obyvatelstvo na začátku 90. let čelit a zároveň v dlouhodobé kampani a propagandě vlády, představující RPF, tutsijské obyvatelstvo a později i umírněné Hutuy jako škůdce a hrozbu pro většinové Hutuy. Rwandská zkušenost představovala také totální debakl mezinárodního společenství a to zejména OSN, která nedokázala situaci efektivně řešit. Ukončení genocidy však neznamenalo i konec problémů Rwandy.

## **2.2 Problémy postkonflitní Rwandy**

Rwandský konflikt a genocida měly dalekosáhlé následky, jež se projevovaly v celém regionu. Závažnost a rozsah porušování lidských práv, zapojení civilního obyvatelstva, jejich masivní dislokace a téměř kompletní destrukce administrativního systému přinášely ohromné problémy, jimž musela Rwanda po červenci 1994 čelit.

---

<sup>35</sup> Po zabití 10 belgických vojáků došlo k ukončení mise UNAMIR, blíže například Kovanda, Karel. 2004. „Česká republika v Radě bezpečnosti OSN. Genocida ve Rwandě, 1994.“ *Mezinárodní vztahy* 38 (3): 46-65.

Nová rwandská vláda pro řešení obrovských a mnohostranných výzev, s kterými se Rwanda potýkala, disponovala pouze velice omezenými prostředky. Přesto bylo nutno obnovit alespoň určitou míru pořádku, vytvořit spravedlnost a podpořit usmíření ve společnosti (Kohen, Zanchelli, Drake 2011: 86).

Genocida neznamenal pouze smrt 800 tisíc lidí tedy asi 15 % veškerého obyvatelstva, ale uvedla do pohybu také takřka dva milióny Rwand'anů. Masivní exodus směřoval zejména do Zairu (1,2 miliony), Tanzanie (500 tisíc) a Burundi (270 tisíc)<sup>36</sup> a znamenal pro novou rwandskou vládu zásadní bezpečnostní problém. Kromě obyčejných lidí se totiž mezi uprchlíky nacházeli také členové bývalých hutuských orgánů a vojenských složek, kteří ovládli utečenecké tábory<sup>37</sup> a v následujících letech je používali jako základny pro ozbrojené výpady na území Rwandy s cílem „dokončit práci“ (HRW 1995). Nová vláda ve snaze zastavit povstalecké útoky<sup>38</sup> začala uprchlické tábory rušit a nuceně repatriovala uprchlíky zpět do Rwandy. Jak dokazují zprávy Amnesty International či Human Rights Watch, byl tento proces, kdy se například jen v roce 1996 vrátilo zpět do Rwandy na 1,3 milionu lidí, poznamenán smrtí tisíců neozbrojených civilistů a dalším porušováním lidských práv, kde i přes sliby rwandské vlády nedošlo k efektivnímu potrestání viníků (AI 2004b: 14, HRW 1998).

Reintegrace uprchlíků navíc zesílila sociální a ekonomické problémy přelidněné Rwandy<sup>39</sup>, což se projevovalo zejména v otázkách vlastnictví domů a půdy, které si uprchlíci po návratu nárokovali. Situaci stěžovala vysoká hustota obyvatel spolu s 90% převahou zemědělství jako zdroje obživy. Mezi navracejícími se uprchlíky byly navíc i pachatelé podílející se na genocidě, jež pokračovali ve vraždách Tutsiů (HRW 1999). Vznikal zde tak oboustranný strach. Na jedné straně se vracející se uprchlíci obávali odvetných opatření a nenavrácení majetku, na straně druhé se někteří z nich pokoušeli v genocidě pokračovat.

Návrat uprchlíků znamenal také další zatížení již tak přeplněných věznic. Od svého nástupu se totiž nová vláda zavázala vést jako urgentní politiku maximální zodpovědnosti za zločiny proti lidskosti a genocidy spáchané od počátku konfliktu

---

<sup>36</sup> Kromě toho zpráva Amnesty International (AI 2004a: 34) mluví o čísle až 390 tisících vnitřně vysídlených osob (IDP's), které po útocích povstalců z okolních zemí vzrostlo až k 630 tisícům. Záhořík se dokonce zmiňuje až o čísle 1,3–1,8 miliónu IDP's (Záhořík 2012: 143).

<sup>37</sup> Podle zprávy Human Rights Watch za rok 1995 a 1996 bývalé vládní a ozbrojené složky pomocí kontroly dodávek humanitární pomoci ovládly uprchlické tábory, bránily Rwand'anům zpět v návratu do země a navíc vycvičovaly a vyzbrojovaly vojáky pro napadení Rwandy.

<sup>38</sup> Útoky byly vedeny zejména z území Zairu, dnešní Demokratické republiky Kongo, do oblastí severozápadní Rwandy.

<sup>39</sup> Dle Záhoříka byla v roce 1997 Rwanda druhou zemí na světě co do hustoty zalidnění (Záhořík 2012: 149).

v roce 1990. Širokým stíháním chtěla ukončit beztrestnost charakterizující doposud rwandskou politickou kulturu. Spravedlnost byla dle vlády nezbytným a nepostradatelným předpokladem pro národní usmíření. Rwandský soudní a vězeňský systém však prakticky v roce 1994 neexistoval.<sup>40</sup> Počet zadržovaných ve věznicích se odhadoval mezi roky 1997–2000 na 125 tisíc, z nichž naprostá většina byla obviněna ze zločinů spojených s genocidou. Původní kapacita věznic v roce 1994 se přitom pohybovala okolo 18 tisíc míst (AI 2002: 8). Desetinásobně menší počet míst vedl ke vzniku nehumánních, nehygienických podmínek, v nichž museli zadržení žít.<sup>41</sup> Mezinárodní nevládní lidskoprávní organizace toto kritizovaly spolu s faktem, že naprostá většina osob byla často zadržena nezákonně bez udání důvodu a pak protiprávně řadu let držena ve vazbě bez jediného stání u soudu (AI 2000, 2002, HRW 1996). Rwandský soudní systém, který byl až do roku 1996 přes mezinárodní pomoc<sup>42</sup> díky nedostatku technických a personálních zdrojů nefunkční, nebyl schopen se s takovýmto počtem zadržených čekajících na soud vypořádat. Odhadovalo se, že pouze přivést je všechny před soud, by současným tempem trvalo až 160 let (ICG 1999: 1).

Genocida a ozbrojený konflikt mezi roky 1990 a 1994 těžce zasáhly celou rwandskou společnost. Obzvláště ale poznamenaly ženy a dívky, jež se staly oběťmi znásilnění. Amnesty International ve své zprávě uvádí, že počet takových žen a dívek se odhaduje na 250–500 tisíc (AI 2004c: 1). Přitom jejich utrpení pokračovalo za časové hranice genocidy v souvislosti se sexuálně přenosnými nemocemi<sup>43</sup>, zdravotními problémy či nechtěnými těhotenstvími. Tyto ženy nejenže byly traumatizovány, často stigmatizovány a izolovány v rámci společnosti, ale díky nefunkčnímu soudnímu systému se jim nedostávalo ani právní nápravy či jakékoli formy reparace. To vše i přes různé vládní programy snažící se o větší zapojení žen v rámci politiky i společnosti.<sup>44</sup>

Navzdory zřízení třinácti speciálních komor, které se měly od roku 1996 zabývat výhradně souzením zločinů genocidy, nedostatečné zdroje a rozsah zločinů vedly

---

<sup>40</sup> Bývalá vláda s sebou do exilu vzala veškeré finanční prostředky, vozidla i vybavení. Drasticky byly omezeny i lidské zdroje, kdy v důsledku vyvraždění či exodu zůstalo v celé zemi jen 20 soudních vyšetřovatelů a 19 právníků (ICG 1999: 4).

<sup>41</sup> Zpráva Human Rights Watch z roku 1995 dokonce mluví o zadržování nejen ve věznicích, ale vojenských táborech, soukromých domech, latrínách nebo lodních kontejnerech (HRW 1995).

<sup>42</sup> V roce 1994 došlo na základě rezoluce OSN ke vzniku Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu, který se měl zabývat zločiny spáchanými během genocidy, navíc OSN, zahraniční vlády a NGO's finančně i personálně vypomáhaly s obnovou soudního systému, školením nových soudců a právníků.

<sup>43</sup> Podle Amnesty International až 2/3 znásilněných žen jsou HIV+ (AI 2004c: 3, AI 2004b: 12).

<sup>44</sup> Koncem 90. let došlo k vytvoření ministerstva generových otázek a rozvoje žen, vytváření ženských výborů. V roce 2003 se dokonce Rwanda stala se 48 % zemí s nejvyšším podílem žen zasedajících v parlamentu na světě (Záhořík 2012: 153), v roce 2012 už ženy v parlamentu tvořily 56% většinu (Skarlatos 2012).

ve Rwandě k nedodržování mezinárodních standardů lidských práv, pomalému postupu soudních řízení a malé důvěře veřejnosti k domácímu systému spravedlnosti. Otázka řešení dosažení spravedlnosti tak hrála klíčovou roli v postgenocidní Rwandě. Pomoci vypořádat se s danými výzvami měl Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu a rwandské komunitní soudy gacaca. Zapojením ICTR, národních soudů a tribunálů gacaca Rwanda představuje unikátní a mnohostranný přístup k tranziční spravedlnosti a usmíření ve společnosti.

### 2.3 Založení ICTR a soudů gacaca

Přestože nová rwandská vláda<sup>45</sup> neustále zdůrazňovala jako hlavní prioritu řešení příčin vedoucích ke genocidě a ozbrojenému konfliktu, neboť bez spravedlnosti a pravdy nemohlo dojít k usmíření ve společnosti a dosažení míru, nedošlo, jak upozornila mimo jiné Amnesty International (AI 2004b: 17), k vytvoření důvěryhodného systému trestní spravedlnosti vnímaného většinou Rwand'anů jako spravedlivý. Proto také byl založen ICTR a soudy gacaca.

#### 2.3.1 ICTR

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu byl vytvořen v listopadu 1994 na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN A/RES/955, „*ke stíhání osob zodpovědných za genocidu a jiná závažná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území Rwandy... mezi 1. lednem a 31. prosincem 1994.*“ Přímo v preambuli rezoluce bylo vyjádřeno přesvědčení mezinárodního společenství, že „*stíhání osob zodpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva... přispěje k procesu národního usmíření a obnovení a udržení míru.*“ (UN 1994)

Tribunál získal pravomoc stíhat osoby obviněné ze zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a zejména genocidy (ICTR 2010: 59–61) na základě individuální trestní zodpovědnosti, a to bez ohledu na výši zastávané pozice, čímž byla čl. 6 Statutu potvrzena možnost stíhat i vysoké státní představitele. V ohledu souzení tribunálu další články zajišťovaly nadřazenost nad národními soudy všech států, což dále znamenalo, že osoba jednou souzená před ICTR nemůže být znovu za tytéž prohřešky souzena před národním soudem.

---

<sup>45</sup> Vláda byla složená převážně z Tutsiů, Záhořík dokonce hovoří o *tutsifikaci* rwandské společnosti po genocidě, kdy do většiny úřadů, administrativních i vzdělávacích pozic byli prosazováni Tutsiové (Záhořík 2012: 144). Lze však polemizovat s jeho názorem, že šlo o záměr, neboť většina Hutuů čelila obviněním ze zločinů spojených s genocidou či uprchli do okolních zemí, a proto se nemohli alespoň z počátku podílet na obsazování výše zmíněných pozic.

Z hlediska hlavní organizační struktury se tribunál dnes skládá ze tří soudních<sup>46</sup> a jedné odvolací komory, úřadu prokurátora, administrativních oddělení zajišťujících chod celého systému a také úřadu pro podporu a ochranu svědků. Soudní komory se mohou skládat z maximálně 16 stálých nezávislých soudců zvolených Valným shromážděním OSN za předpokladu, že zde nejsou dva soudci ze stejného státu. Prokurátor je pak nezávislou institucí zodpovědnou za iniciaci a průběh vyšetřování a stíhání osob pod jurisdikcí ICTR. Úřad pro podporu a ochranu svědků v rámci struktury ICTR zajišťuje dostupnost svědků a nestrannou podporu a ochranu všem svědkům a obětem předvolaným svědčit před ICTR (ICTR 2010, Westberg 2010: 343). Nejvyšší možnou sankcí, jež může ICTR uvalit, je odnětí svobody, které je vykonáno ve vězení Rwandy či jiného státu ochotného přijmout odsouzené osoby ve svých zařízeních. Statut ICTR také výslovně vyžaduje spolupráci států při vyšetřování a stíhání osob obviněných ze spáchání závažných porušení mezinárodního humanitárního práva, což se ukázalo jako jeden z problémů ICTR. Ačkoli Rwanda sama požádala mezinárodní komunitu o mezinárodní stíhání podezřelých z podílu na genocidě a zločinech proti lidskosti, hlasovala v Radě bezpečnosti proti rezoluci zřizující ICTR<sup>47</sup>. Důvodem k tomuto kroku byla kritika rwandské vlády týkající se struktury a nedostatečného financování tribunálu, umístění sídla tribunálu mimo Rwandu v hlavním městě Tanzanie Arusha, v neposlední řadě také absence trestu smrti jako možné sankce (AI 2002: 8). Přestože se i za této situace Rwanda zavázala s ICTR spolupracovat, v důsledku dle vlády pomalého postupu<sup>48</sup>, nedostatečného odhodlání stíhat strůjce genocidy a podezření, že mezi obhájci se nachází i domnělí podezřelí z genocidy, nabyly vzájemné vztahy postupně negativního charakteru.<sup>49</sup> Přitom činnost ICTR byl závislý na spolupráci s Rwandou vzhledem k důležitosti svědků a možnosti přístupu na místo činu.<sup>50</sup>

Vnímání tribunálu jako nestranné instituce spravedlnosti bylo rovněž poškozeno, neboť přes vyšetřování a svědectví týkající se zločinů RPF se ICTR soudně těmito případy nikdy nezabýval. Velká kritika činnosti ICTR se vztahuje zejména k vysoké finanční nákladnosti a pomalému postupu práce soudu. Přes původně plánované ukončení činnosti tribunálu na rok 2010, došlo několikrát k posunutí této hranice. V současnosti

---

<sup>46</sup> Při založení byly původně zřízeny pouze dvě soudní komory, ke kterým byla v roce 1998 na základě rezoluce OSN č. 1165 vzhledem k průtahům v soudním řízení a malé efektivitě přidána navíc jedna další.

<sup>47</sup> Rwanda v roce 1994 byla jedním z nestálých členů Rady bezpečnosti OSN.

<sup>48</sup> První případ byl zahájen až v roce 1997 (Westberg 2010: 344).

<sup>49</sup> Podle zprávy Amnesty International rwandská vláda odmítala přístup vyšetřovacím jednotkám ICTR na území Rwandy či blokovala přístup svědků před tribunál (AI 2004: 6).

<sup>50</sup> Například v roce 2002 odmítly skupiny AVEGA a IBUKA sdružující oběti genocidy s ICTR spolupracovat (AI 2002: 10).

se předpokládá ukončení veškeré činnosti ke konci roku 2014 (UN 2012).<sup>51</sup> Takřka 19 let od svého založení ICTR uzavřel 75 případů, z toho je 46 zcela ukončeno, 17 případů se nachází ve stádiu odvolání a ve zbylých případech byli zadržení zproštěni viny (ICTR 2013).<sup>52</sup> Stále napjaté vztahy mezi Rwandou a ICTR, dokazují i události z počátku roku 2013. Nejprve totiž odvolací soud ICTR v únoru osvobodil dva bývalé hutuské vládní ministry, kteří se měli podílet na genocidě, což pobouřilo nejen současnou rwandskou vládu ale i skupinu IBUKA sdružující oběti genocidy, jejíž předseda označil toto osvobození jako „poslední hřebík do rakve obětí genocidy a také jako úder do tváře přeživším“ (BBC News 2013). Několik dnů poté Rwanda pohrozila vyhoštěním pozorovatelů ICTR monitorujících soud Jeana Uwinkindiho, jehož případ je prvním přeneseným od ICTR do Rwandy. S přenášením případů od ICTR ke rwandským soudům se počítalo sice již od roku 2008, v důsledku nedodržování standardů spravedlivého vedení soudu však byl tento proces několikrát odložen (AI 2010: 273). Na počátku března 2013 se zároveň Norsko stalo teprve první evropskou zemí, jež vydala podezřelého z genocidy ke stíhání ve Rwandě (HNA 2013a).

### 2.3.2 Tribunály gacaca

Koncem 90. let došla rwandská vláda k závěru, že ICTR ani jejich vlastní speciální národní soudní komory přiměřeně neřeší klíčové cíle zahrnutí komunity v přinesení pravdy, vytvoření veřejného záznamu genocidy a poskytnutí národního usmíření (AI 2002: 43). Hlavním problémem, jemuž bylo nutno čelit, byly však přeplněné věznice a pomalý postup soudních procesů s obviněnými z genocidy, jichž bylo několik desítek tisíc (HRW 2011, Sarkin 2001: 159). Vládě se tedy nedařilo plnit vlastní představu o co nejrychlejším potrestání všech pachatelů genocidy jako nezbytné podmínky pro dosažení spravedlnosti a usmíření ve společnosti.

Řešením, jež mělo tyto problémy postihnout, bylo založení soudů gacaca. Jednalo se o transformaci tradičního komunitního rwandského mechanismu řešení konfliktů<sup>53</sup> v prostředek pro souzení obviněných z účasti na genocidě z roku 1994 a dalších masakrech (Uvin 2003: 116). K založení novodobých tribunálů gacaca došlo na základě

---

<sup>51</sup>Původní strategie dokončení činnosti ICTR počítala s ukončením vyšetřování na konci roku 2004, všech soudních aktivit první instance koncem roku 2008 a celé činnosti v roce 2010 (ICTR 2012: 4).

<sup>52</sup>Blíže příloha č. 4 a č. 5.

<sup>53</sup>Gacaca znamená v původním jazyce Kinyarwanda trávník či spravedlnost na trávníku, tedy jde o pojmenování po místě, kde se místní komunity tradičně scházely k řešení sporů mezi členy rodiny či obyvateli stejné vesnice. Nejčastěji se jednalo o spory týkající se rodinných záležitostí či pozemkových práv a jiných lokálních záležitostí (AI 2002: 2, Corey, Joireman 2004: 81).

Ústavního zákona č. 40/2000 z 16. ledna 2001, který se věnoval stíhání trestných činů představujících zločiny genocidy nebo zločiny proti lidskosti spáchané mezi 1. říjnem 1990 a 31. prosincem 1994.

Mezi hlavními cíly soudů gacaca bylo poskytnutí usmíření ve společnosti prostřednictvím vytvoření platformy pro oběti tak, aby jim bylo umožněno se vyjádřit. Zároveň mělo dojít k podpoření přiznání a omluvy pachatelů (Des Forges 2004). Dalšími očekávanými důsledky činnosti soudů, jichž mělo vzniknout celkem na 11 tisíc (Clark 2012) bylo navrácení pachatelů zpět do jejich komunity (Kohen, Zanchelli, Drake, 2011: 92), nastolení pravdy ohledně minulosti, urychlení soudních řízení či vymýcení kultury beztrestnosti (Westberg 2010: 337).

Činnost soudů gacaca byla postavena na pyramidovém principu, kde existovala tzv. základní (cell), sektorová (sector) a odvolací (appeal) úroveň (Kirkby 2006: 103–106).<sup>54</sup> Fungování bylo založeno na komunitních setkáních, kdy si obyvatelé na každé základní úrovni<sup>55</sup> mezi sebou zvolili devět „soudců“ *Inyangamungayo* na základě jejich morální pevnosti, čestnosti a nezapojení do genocidy, kteří měli předsedat místnímu tribunálu<sup>56</sup> (Kohen, Zanchelli, Drake 2011: 93, Westberg 2010: 338). Samotní obyvatelé komunity tvořili tzv. *valné shromáždění* (general assembly), kde každému bylo umožněno během jednání vystoupit a vyjádřit se k domnělým trestným činům a poskytnout výpověď (Uvin 2003: 117). Obyvatelé byli v rámci činnosti zapojeni nejen do přímé soudní fáze ale zároveň i do procesu shromažďování informací ohledně počtu obětí, pachatelů a vyčíslení ztrát majetku či do kategorizace podezřelých v rámci jednotlivých trestných činů (Westberg 2010: 338 – 339). V rámci komunity bylo taktéž vybráno několik dalších osob, jež se jako zástupci dané základní buňky staly součástí valného shromáždění na vyšší, sektorové úrovni.

Podezřelí byli rozděleni do tří kategorií podle závažnosti spáchaného trestného činu, přičemž soudy gacaca se měly zabývat pouze kategoriemi II – vraždy a pokusy o vraždu a III – majetkové trestné činy. Kategorie I týkající se hlavních strůjců genocidy byla ponechána jurisdikci před běžnými národními soudy či před ICTR (Clark 2010: 72–

---

<sup>54</sup> Struktura soudů gacaca viz Příloha č. 6.

<sup>55</sup> Základní úroveň (cell) se skládala z nejméně ze 100, v průměru 500 osob, které žily v rámci této jednotky státní správy (Schabas 2005: 15). Westberg přirovnává tuto úroveň k sousedství či malé komunitě. Sektorovou úroveň pak označuje jako skupinu několika základních úrovní (cells) či malou vesnici (Westberg 2010: 339).

<sup>56</sup> Lidé zvolení mezi soudce obdrželi několikadenní právní školení tak, aby byli schopni soudní proces vést (Uvin 2003: 117, Rettig 2008: 31).



73, Hansen 2005: 3).<sup>57</sup> Každá z jednotlivých úrovní tribunálů gacaca tedy sloužila k projednávání specifické kategorie trestných činů, rovněž se však vždy vyšší úroveň zabývala posuzováním odvolání vůči rozsudkům z úrovní nižších. Inovativním elementem jednání tribunálů gacaca byla možnost zásadního snížení výše trestu v případě doznání viny a omluvy pachatelů, dále šance na odsouzení až poloviny celého trestu v rámci komunitní služby (community service)<sup>58</sup> či vytvoření veřejného fondu sloužícímu k odškodnění obětí genocidy (Kirkby 2006: 103, 112-115).

Modernizované soudy gacaca započaly v pilotní fázi fungovat v roce 2002. Zkušební období příznačné pouze omezenou činností<sup>59</sup> trvalo až do roku 2005 (Schabas 2005: 3), kdy bylo fungování soudů gacaca implementováno na celostátní úroveň. Podle informací rwandské vlády bylo obviněno celkem 818 564 osob<sup>60</sup>, z toho přes 90 % spadalo pod jurisdikci gacaca. Již průběh zkušební fáze však ukázal na řadu limitů v praktické aplikaci tohoto druhu jurisdikce. Za zmínění stojí nedostatečná ochrana obětí, známky korupce, nekvalifikovanost soudců, vyjmutí souzení zločinů vojáků RPF z jurisdikce soudů, v některých oblastech nedostatečná účast obyvatel na jednáních či kritika soudů gacaca zejména ze strany mezinárodních lidsko-právních organizací z důvodu nedodržování pravidel spravedlivého vedení procesu (HRW 2009, 2011b).

Přestože původní datum ukončení práce tribunálů gacaca bylo stanoveno na rok 2007, tato lhůta se ukázala jako nereálná a velmi často docházelo k jejímu odkládání (HRW 2011a, 2011b: 24)<sup>61</sup>. Nakonec až 18. června 2012 došlo, s pětiletým zpožděním a přesně 10 let od zahájení činnosti, k uzavření soudů gacaca. Podle dostupných informací zvládlo na 12 tisíc tribunálů prozkoumat až 1,2 milionů případů<sup>62</sup>, z toho 65% obviněných bylo shledáno v procesu vinnými (HRW 2011b: 1, BBC News 2012).

---

<sup>57</sup> Blíže k jednotlivým kategoriím viz Příloha č. 7.

<sup>58</sup> Pouze u zločinů kategorie II a III (Kirkby 2006: 107, 114).

<sup>59</sup> Na začátku procesu fungovalo pouze na 750 soudů v 12 sektorech napříč Rwandou, navíc většinou pouze ve fázi shromažďování informací a kategorizace podezřelých (HRW 2011b: 21, Schabas 2005: 4).

<sup>60</sup> Pro počet obviněných v jednotlivých kategoriích zločinů viz Příloha č. 8.

<sup>61</sup> Důvodem bylo například přenesení většiny neukončených případů kategorie I, včetně případů znásilnění a sexuálního násilí, pod gacaca jurisdikci v roce 2008 tak, aby byl urychlen proces uzavření všech případů a pomohlo se pomalu pracujícím běžným soudům. (HRW 2011b: 24).

<sup>62</sup> Pro počet uzavřených případů v jednotlivých kategoriích zločinů viz Příloha č. 9.

### **3. Naplňování peacebuildingové dimenze spravedlnosti a usmíření ICTR a soudy gacaca**

Poslední kapitola textu se zaměřuje na rozbor aktivit ICTR a tribunálů gacaca vzhledem k budování míru. Pro dosažení tohoto záměru bude zhodnoceno, jakou měrou došlo činností obou soudů k naplnění tranziční spravedlnosti, vlády práva a rekonciliace, jež byly stanoveny autorem textu jako základní prvky dimenze peacebuildingu zaměřené na oblast spravedlnosti a usmíření. Výsledky analýzy činnosti obou soudních instancí by tedy následně měly poskytnout odpověď na hlavní výzkumnou otázku, jež byla stanovena v úvodu práce a zhodnotit tak dopad fungování ICTR i soudů gacaca v rámci peacebuildingového procesu v postgenocidní Rwandě.

#### **3.1 Analýza činnosti ICTR**

Po genocidě se mezinárodní společenství rozhodlo odpovědět na události ve Rwandě ustavením ad hoc trestního tribunálu. Vznik ICTR byl primárně zamýšlen k ukončení beztrestnosti ve Rwandě, též měl přinést rekonciliaci a podílet se na obnovení a udržení míru.

Mottem práce ICTR, jež je zobrazeno i na hlavním panelu webových stránek tribunálu, bylo přispění k ukončení kultury beztrestnosti trvající ve Rwandě po desítky let. Docílit tohoto výsledku se mělo na základě dosažení plné zodpovědnosti pro pachatele válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a genocidy. Trestní stíhání podezřelých se stalo klíčovým mechanismem tribunálu jako prostředku *tranziční spravedlnosti*. Nejen z hlediska peacebuildingového procesu je jistě velmi důležité, aby hlavní organizátoři a viníci byli spravedlivě potrestáni. V tomto ohledu sehrál Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu významnou roli, neboť za situace, v jaké se ve 2. polovině 90. let rwandský soudní a bezpečnostní systém nacházel, nebylo souzení hlavních viníků genocidy přímo ve Rwandě myslitelné. ICTR pomohl stíhat vysoké představitele armády a politiky, kteří žili v různých zemích nejen afrického kontinentu, zejména však v dnešní Demokratické republice Kongo, Gabonu, Keni, ale i Francii či Velké Británii (ICG 2001: ii).<sup>63</sup> Lze tedy tvrdit, že ICTR přispěl k omezení bezpečnostní hrozby představované vznikem a činností povstaleckých skupin na i mimo území Rwandy, čímž se podílel na zabránění možného dalšího rozšiřování

---

<sup>63</sup> Přes povinnost států spolupracovat s ICTR při stíhání a vydávání pachatelů před jurisdikci tribunálu docházelo v tomto ohledu od počátku k problémům. Některé africké země, zejména Keňa a dnešní Demokratická republika Kongo odmítaly ICTR vydat podezřelé (Baria, Roper 2005: 360).

konfliktu. Na stranu druhou za více než 15 let fungování tribunál v důsledku nedostatečné efektivity dokázal uzavřít jen 75 případů. Zejména mezi roky 1998–2002 byl počet rozsudků minimální, kdy v roce 2002 dokonce nedošlo k vyhlášení rozsudku žádného.<sup>64</sup> Pouze 55 k trestu odsouzených verdiktů nelze při rozsahu genocidy považovat za jasný úspěch. Přesto podíl ICTR na ukončení beztrestnosti nelze zlehčovat.

Co se týče dalších cílů tranziční spravedlnosti, výsledky práce ICTR jsou smíšené. V poskytnutí celé pravdy a oficiálního záznamu o průběhu genocidy mezinárodní tribunál spíše neobstál. Prvním z důvodů, jež je nutné jmenovat, je fakt, že tribunál za celou dobu své existence, i přes svou rozšířenou časovou působnost do konce roku 1994 a řadu důkazů, nedokázal stíhat zločiny RPF vůči Hutuům, které se staly většinou až ve dnech a měsících následujících po ukončení genocidy. Hlavní příčinou byla neustálá neochota nové rwandské vlády skládající se právě ze členů RPF na toto stíhání přistoupit. Na otázku stíhání RPF před ICTR upozorňuje i Peter Erlinder<sup>65</sup> zmiňující případ Carly Del Ponte zastávající úřad hlavního prokurátora ICTR. Del Ponte v roce 2003 oznámila, že existuje dostatek důkazů ke stíhání členů RPF (Erlinder 2008: 17) a v té souvislosti vyzvala k zahájení jejich trestního stíhání. Následně byla však na základě požadavku Rwandy, USA, Velké Británie a Kofiho Annana odejita z funkce (Nash 2007: 75).<sup>66</sup> Nesouzením zločinů vůči Hutuum tak tribunál podpořil v nemalé části rwandské společnosti vnímání své činnosti jako tzv. spravedlnosti vítězů (victor's justice). Erlinder dokonce varoval, že „*ICTR tím vytvořil základ pro budoucí výbuch násilí, které je nevyhnutelným důsledkem „míru“ zavedeného násilím a silou vnějších aktérů*“ (Erlinder 2008: 35). Zkoumáním zločinů pouze jedné strany konfliktu nemohlo dojít k nalezení úplné pravdy a vytvoření základní shody a výčtu fakt o genocidě a následném období. Díky systému spravedlnosti jen pro některé skupiny obyvatel ICTR přispěl spíše ke ztížení možnosti obnovení důvěry mezi Hutuy a Tutsii.

Dalším důvodem pro kritické hodnocení ICTR v rámci tranziční spravedlnosti je nedostatek informací, které Rwandané o tribunálu měli. Tím, že sídlo tribunálu tanzanské hlavní město Arusha bylo vzdálené stovky kilometrů od Rwandy, dosah zpráv o chodu tribunálu byl minimální. V roce 2001 se přes 87 % obyvatel Rwandy cítilo špatně informovaných nebo neinformovaných o ICTR (Longman 2006: 213). Někteří obyvatelé

---

<sup>64</sup> Blíže Příloha č. 4.

<sup>65</sup> Peter Erlinder je americkým právníkem zastávajícím mezi roky 2003 a 2011 úřad vrchního obhájce u ICTR. Ve věci popírání genocidy byl také obhájcem opozičního kandidáta v prezidentských volbách vůči současnému rwandskému prezidentovi Kagamemu. V roce 2010 byl sám ve Rwandě pro podezření z popírání genocidy zatčen. (BBC News 2010).

<sup>66</sup> Blíže k celému případu viz Erlinder 2008: 25–26.

dokonce ani o činnosti tribunálu nevěděli, a pokud ano, tak za účel ICTR nepovažovali dosažení spravedlnosti, ale léčení viny mezinárodní komunity (Nash 2007: 75, Sosnov 2008: 130). Byl to důsledek nerovného přístupu ke spravedlnosti, stejně jako skepse vůči mezinárodnímu společenství, které nebylo během genocidy schopno efektivně zasáhnout a masové vraždění ukončit. Za tristní lze považovat postup ICTR, kdy po několik let byly jedinými oficiálními jazyky pouze angličtina a francouzština, což znamenalo, že pro většinu Rwandů byl přístup, byť jen k rozhodnutím tribunálu, nemožný.<sup>67</sup>

Přes návrhy na zavedení rádiových přenosů z jednání tribunálu a přenášení informací o práci ICTR, tribunál nedokázal vytvořit vhodný způsob šíření informací o své činnosti. V roce 2000 bylo sice v hlavním městě Kigali vytvořeno informační a dokumentační centrum ICTR (ICG 2001: 29), lze ale pochybovat o jeho dosahu s ohledem na celkový počet obyvatel Rwandy žijících většinou na vesnici. Až koncem roku 2009 začal projekt zaměřený na žáky a učitele středních škol, jež informoval a vzdělával rwandské obyvatelstvo o roli ICTR v přispění k národnímu usmíření (Westberg 2010: 361). Pozdní načasování takového projektu po více než deseti letech činnosti tribunálu ponechává otázku, zda mohl skutečně ještě efektivně působit.

Pro velkou část Rwandů se během let ICTR stal neužitečnou institucí, o jejímž chodu a činnosti měli minimum informací, delegitimizovanou navíc tolerancí vůči zločínům RPF. Přínos ICTR v procesu nalezení celé pravdy a poskytnutí oficiálního podání historie je tedy pochybný. Jelikož „spolupráce“ ICTR s rwandskou vládou byla po většinu času poznamenána napjatými vztahy, nelze hovořit ani o významnější koordinaci aktivit a vzájemné odpovědnosti v procesu činnosti tribunálu.

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu byl rwandskou vládou zprvu také viděn jako absolutní nezbytnost v implementaci vlády práva (Nash 2007: 73). Již před genocidou téměř nefunkční a korupcí silně zasažený soudní systém se v roce 1994 nacházel v dezolátním stavu. Chyběl dostatek vzdělaných odborníků, vybavení i zkušeností, navíc věznice přeplněné podezřelými z účasti na genocidě vytvářely tlak na rychlé řešení situace krize soudního systému.

Činnost ICTR v oblasti naplnění vlády práva lze však hodnotit dvojznačně. Na jednu stranu se jednalo o soudní instanci složenou z významných nezávislých

---

<sup>67</sup> Podle výzkumu rwandské vlády a John Hopkins University Center for Communication Programs z roku 2001 mluvilo francouzsky 16,5 % a anglicky pouze 6,9% Rwandů (Perception about the gacaca law in Rwanda 2001: 3).

odborníků, s jasnou právní strukturou a fungováním zajišťující obviněným během procesu plná procesní práva, včetně práva na obhájce, čímž mohla být příkladem pro obnovující se rwandský soudní systém. Na stranu druhou, v důsledku malého počtu projednávaných případů, byl dopad ICTR na ulehčení zatížení rwandského soudního a vězeňského systému prakticky nulový (Kirkby 2006: 98). Navíc se ICTR nevyhnul tlakům v souvislosti se záměrem soudit zločiny RPF, přestože sídlil mimo území Rwandy, což bylo deklarováno nejen jako bezpečnostní opatření, ale zejména jako garance nezávislosti tribunálu (IGC 2001: 29).

Díky své nadřazené jurisdikci vůči národním soudům mohl ICTR odebírat případy soudně projednávané i ve Rwandě, což ale mohlo být chápáno jako odcizení vlastního rwandského procesu spravedlnosti. Tento problém je dále rozvíjen v souvislosti s důležitostí přístupu obyvatel ke spravedlnosti. Přímá účast občanů Rwandy na projednávání jednotlivých případů byla díky vzdálenosti tribunálu malá, povědomí o výsledcích činnosti ICTR v důsledku nedostatku informací o procesech nebylo vysoké, takže vzdělávací funkce tribunálu vzhledem k obyvatelstvu byla minimální. V samotné Rwandě začal být tribunál postupem času vnímán jako vnější forma intervence do vnitřních záležitostí konfliktem zasažené země (Shinoda 2001: 8). ICTR totiž nedokázal vytvořit to, co Lederach v rámci peacebuildingu nazývá jedinečným pocitem participace, zodpovědnosti a vlastnictvím procesu (spravedlnosti) napříč širokým spektrem populace (Lederach 97: 242). Tribunálu se nepodařilo proniknout do rwandské společnosti a stal se pouze shora vedeným systémem tranziční spravedlnosti, u něž je mnohem menší pravděpodobnost legitimacy, efektivity a dlouhodobé udržitelnosti (Lundy, McGovern 2008: 265, 291).

Navzdory vnímání ICTR jako nezbytného prostředku k podílení se na národním míru a *usmíření*, jež bylo potvrzeno v preambuli rezoluce A/RES/955 zakládající Mezinárodní trestní tribunál, velké nedostatky v interakci s rwandskými obyvateli ochromily vliv tribunálu na usmíření společnosti uvnitř Rwandy. Blíže objasňuje tento problém Lambourne, když poznamenává, že jen spravedlnost prožitá na vlastní kůži může přispět k usmíření (Lambourne 2003: 14), a proto bylo nutné, aby lidé práci ICTR viděli. Mimo to dalším z klíčů k rekongracii je přístup k těm, kteří přežili (Lambourne 2002: 326). Jelikož se však ICTR zabýval zejména pachateli – zjišťováním jejich viny či nevinu spíše než potřebami obětí a přeživších, nebyl vztah tribunálu a Rwandčanů silný.

Mezinárodní trestní tribunál svým retributivním založením, primárně charakterizovaným trestáním viny a až sekundární rolí obětí v procesu dosažení spravedlnosti, nemohl významným způsobem k usmíření přispět. Dosažení rekonsiliace, která se zakládá na obnovení vztahu mezi obětí a pachatelem, totiž ICTR právě svým retributivním charakterem neumožňoval. Jednak mezi pachateli a oběťmi nedocházelo k žádné interakci podněcující viníky k uznání viny a vyjádření omluvy, jednak se oběti cítili často deprimováni tím, že pachatelům bylo věnováno více pozornosti než samotným obětem, dostávalo se jim lepšího zacházení a nižších trestů, než by je čekaly ve Rwandě. Platilo to například v souvislosti s trestem smrti, který byl ve Rwandě až do roku 2007, kdy byl zrušen, nejvyšším možným trestem, kdežto u ICTR nejvyšší sankcí bylo doživotní odnětí svobody. Hlavní organizátoři a strůjci genocidy tak paradoxně mohli před mezinárodním tribunálem získat nižší trest než podřízení a menší pachatelé v rámci rwandského práva. Dále se Kohen, Zanchelli a Drake dokonce zmiňují o případech několika pachatelů označujících sami sebe před ICTR za oběti a vytvářejících protikladné konspirační verze genocidy (Kohen, Zanchelli, Drake 2011: 99). Tím, že pachatelé nemuseli přímo čelit přeživším, schopným na místě jasně vyvrátit tyto lži, docházelo díky popírání a překrucování událostí k dehonestaci prožitého utrpení obětí, což k usmíření rwandské společnosti nepřispívalo.

Rovněž jak argumentují Baria a Roper, pokud je proces vnímán pouze jako spravedlnost vítězů namísto oboustranné spravedlnosti, dosažení dlouhodobého usmíření nemůže uspět (Baria, Roper 2005: 363). Proto také nesouzení zločinů spáchaných vůči Hutuum před ICTR, představuje další limitaci v ohledu na rekonsiliaci společnosti vlivem fungování tribunálu. Je otázkou, zda při daném nastavení ICTR, zaměřeném na složku potrestání postrádajícím restorativní prvky týkající se větší role obětí, či snahy o vytvoření dialogu mezi stranami, se tribunál mohl na rekonsiliaci reálně podílet nebo šlo o příliš ambiciózní snahu mezinárodního společenství, jež v předešlých letech ve Rwandě selhalo, a ICTR byl spíše mechanismem ulehčení vlastnímu svědomí (Kirkby 2006: 98).

### **3.2 Analýza činnosti soudů gacaca**

Jak tvrdí Jeremy Sarkin, odborník zaměřující se na oblast lidských práv, genocidy a rekonsiliace, to, jak se společnost vypořádá s minulostí má určující vliv na to, zda společnost dosáhne dlouhodobého míru a stability (Sarkin 2001: 143).

Pro Rwandu za desítky let vžitá kultura beztrestnosti byla zásadním problémem, jenž měl být řešen plnou zodpovědností a stíháním všech pachatelů na všech úrovních. Rwanda odmítla zavedení mechanismu podobného jihoafrickému modelu komisí pravdy a zvolila unikátní přístup k *tranziční spravedlnosti* spočívající ve vytrvalém odhodlání stíhat každého, kdo se podílel na genocidě (Schabas 2005: 4). Tento přístup absolutní zodpovědnosti byl ztělesněn v modernizovaných soudech gacaca.

Vznikem několika tisíc soudních tribunálů gacaca napříč celým územím Rwandy vláda učinila významný krok znamenající potrestání velkého počtu viníků zločinů spáchaných během genocidy v roce 1994. Tímto způsobem byla jasně dána najevo protiprávnost těchto činů, s níž je nutno se vypořádat a spravedlivě potrestat. Zodpovídat se ze svého jednání musel prakticky každý Rwandčan, u nějž bylo důvodné podezření, že se mohl určitým způsobem na genocidě podílet. Proto lze hodnotit činnost soudů gacaca jako významný signál a přínos k plné zodpovědnosti pro pachatele.

Komunitní fungování a rozsah tribunálů gacaca skýtal také potenciál v možnosti odkrýt pravdu a poskytnout kompletnější obraz událostí genocidy. Tisíce výpovědí obětí i pachatelů před tribunály jsou bohatým zdrojem informací umožňujících popsat průběh masového vyvražďování rwandských obyvatel z perspektivy osob, které tyto situace prožili na vlastní kůži. Soudy tak svou činností bohatě přispěly k možnosti vytvoření oficiálního záznamu historie událostí roku 1994. Navíc pravda zjištěná během procesů se k lidem díky jejich přímé účasti na jednání dostávala přímo. Na druhou stranu, stejně jako v případě Mezinárodního trestního tribunálu, ani před soudy gacaca nedošlo k souzení odvetných zločinů RPF, jejichž oběťmi se stalo hutuské obyvatelstvo. I zde se objevilo u části obyvatel vnímání jurisdikce gacaca jako spravedlnosti vítězů. Kriticky lze vnímat v tomto ohledu i časové vymezení soudy projednávaných trestných činů.<sup>68</sup> To bylo nastaveno na období mezi 1. říjnem 1990<sup>69</sup> a 31. prosincem 1994. Důvodem pro takové nastavení byl argument nové vlády, že příprava genocidy a represe vůči Tutsiům započaly dříve než na začátku roku 1994. Oproti ICTR měly tedy tribunály gacaca časově rozšířenou jurisdikci, jež však významně vyzdvihovala období zločinů pouze vůči Tutsiům. Vydělením stíhání válečných zločinů z jurisdikce tribunálů gacaca došlo k nepřiměřenému zdůraznění trestných činů vůči tutsijskému obyvatelstvu, zatímco ty spáchané na Hutu měly být souzeny v pouze v rámci běžných soudů.

---

<sup>68</sup> Podle zprávy Amnesty International došlo v důsledku této jednostranné spravedlnosti k poklesu účasti obyvatel v pilotní fázi tribunálů gacaca (AI 2002: 28).

<sup>69</sup> V tento den začal útok exilových ozbrojených složek RPF na Rwandu.

Do roku 2010 jich bylo ale nakonec projednáváno jen 36 a navíc s udělením malých trestů mezi dvěma a pěti lety vězení (HRW 2002, HRW 2010). Přes rozsah podaných svědectví je v důsledku nesouzení zločinů RPF poskytnutí úplné pravdy a uceleného záznamu o období genocidy diskutabilní, neboť opomíjí zločiny druhé strany konfliktu. Navíc, jelikož tribunály gacaca začaly fungovat na celostátní úrovni až v roce 2005, tedy více jak 10 let od genocidy, lze si klást otázku, zda je možné se zcela spoléhat na lidskou paměť v ohledu poskytování nezkreslené a detailní pravdy o minulosti.

Bylo již několikrát zmíněno, že rwandský soudní a vězeňský systém se v období po genocidě nacházel v nesnadné situaci. Politolog Phil Clark dokonce upozorňuje, že Rwanda čelila výzvám spravedlnosti, s nimiž se nikdy předtím žádná země nepotýkala (Terrill 2012). Ve věznicích o kapacitě 18 tisíc míst se nacházelo na 125 tisíc osob, zadržovaných často bez oficiálního obvinění, v nehumánních podmínkách. Přes mezinárodní pomoc s obnovou justičního systému, nedokázalo minimum odborníků případy rychle soudit a řešit krizovou situaci ve věznicích. *Vláda práva* ve Rwandě na sklonku roku 1994 prakticky neexistovala.

Práce soudů gacaca byla některými odborníky a mezinárodními lidskoprávními organizacemi často kritizována. Soudní procesy byly označovány za nespravedlivé, nesplňující základní procesní práva obžalovaných. Panovaly obavy ohledně nekompetentnosti soudců vybíraných přímo z komunity a obdrželi jen několikadenní právní školení. Možnosti ovlivňování průběhu soudních jednání ze strany státu vzbuzovaly také ohledně soudů gacaca nejistotu. V neposlední řadě bylo upozorňováno na případy vyhrožování či dokonce zabití a záhadných zmizení svědků.

Problém se soudci, jejichž právní znalosti vycházely pouze z několikadenního školení, a kteří se přesto museli často vypořádávat s velmi složitými případy, vzbuzoval u mnoha právních odborníků obavy (Corey, Joireman 2004: 84, Kirkby 2006: 101, Westberg 2010: 354). Timothy Longman, politolog věnující se africké politice s důrazem na Rwandu, však argumentuje, že soudci vybraní z komunity přímo obyvateli, mají naopak výhodu v dobré znalosti prostředí a v rámci komunity jsou respektováni. Přestože postrádají dokonalé právní vzdělání, mají dle Longmana „kontextuální schopnosti“, jež v rámci soudů gacaca mají pro Rwandany větší hodnotu, než soudy založené na západní tradici, které jsou vnímány rwandskou společností s omezenou relevancí (Longman 2002: 23). Navíc v rámci právní a technické podpory existovala Národní jurisdikce soudů gacaca (National Jurisdiction of Gacaca Courts).



Co se týče ovlivňování gacaca ze strany vlády, byla při množství soudů pravděpodobnost vládních manipulací ve velkém měřítku prakticky nemožná (Kirkby 2006: 110 – 111). Pojistkou bylo i omezení, jež zakazovalo politikům, státním úředníkům či vojákům vykonávat práci soudce u tribunálů gacaca (Longman 2006: 26). V případě vyhrožování svědkům či soudcům bylo vůči pachatelům zavedeno trestní stíhání s možností odsouzení až k ročnímu trestu vězení. Přestože zabíjení svědků či soudců účastnících se v procesu tribunálů gacaca nelze brát na lehkou váhu, není počet těchto úmrtí v porovnání s množstvím projednávaných případů vysoký. Mezi roky 2003–2008 bylo největším číslem 14 takovýchto případů z roku 2006 (Rwanda: Joint Governance Assesment report 2008: 28).

S ohledem na fakt, že obvinění během procesu neměli obhájce, čímž docházelo k porušování pravidel spravedlivého soudního procesu (HRW 2009, 2011b), je nutné brát v potaz, že soudní systém se potýkal s naprostým nedostatkem odborníků a při počtu projednávaných případů by stejně ani nebyl schopen obhájce pro každého obviněného poskytnout<sup>70</sup>. Longman v této věci říká: *„neměli bychom se dívat zjednodušeně pouze na to, zda gacaca naplňuje podmínky spravedlivého procesu dle západních kritérií, ale měli bychom si položit základnější otázku, jestli gacaca umožňuje spravedlivý soud.“* Tedy nechápat spravedlnost příliš jen v právním a procedurálním smyslu, ale spíše ve smyslu výsledku. Gacaca respektuje chápání spravedlnosti „lokálně odpovídající formou“, kterou by formální systém spravedlnosti nebyl schopen vytvořit (Uvin 2003: 119). Přestože se gacaca svými zvykovými základy odlišuje od klasického západního přístupu k právu, nemělo by dojít k odsuzování tribunálů, jelikož v mnoha ohledech vyhovuje kultuře dané země a jejímu smyslu spravedlnosti. Je nutné také zvážit, zda na národní i mezinárodní úrovni existovaly jiné alternativy k tribunálům gacaca.

Zcela jasným úspěchem činnosti soudů gacaca je rychlost s jakou se dokázaly s ohromným množstvím případů přesahující 1 milion vypořádat. Už dva roky od zavedení jurisdikce gacaca na celostátní úrovni bylo vyřešeno 1 065 800 případů a pouze přes 60 tisíc jich čekalo na dokončení. Počet vězňů čekajících na soud klesl z původních asi 125 tisíc na necelých 17 tisíc (Rwanda: Joint Governance Assesment report 2008: 27, 29). Soudy gacaca tak ulevily nejen běžným soudům, které se mohly více věnovat souzení závažnějších případů kategorie I, ale díky zavedení možnosti snížit

---

<sup>70</sup> Westberg mluví v takovém případě o nutnosti až milionu právníků (Westberg 2005: 347).

trest až o polovinu v případě přiznání či odsloužení poloviny trestu v rámci komunitních služeb i přeplněným rwandským věznicím, v nichž na proces čekalo velké množství osob bez oficiálního obvinění. V rámci vlády práva, tribunály gacaca svým počtem umožnily přístup širokého množství populace ke spravedlnosti, rychle pomohly oproti ostatním druhům soudů<sup>71</sup> vyřešit vysoký počet případů a pomoci ke stabilizaci soudního i vězeňského systému. O zlepšující se situaci v oblasti vlády práva ve Rwandě mohou svědčit i první případy vydávání podezřelých z genocidy ke stíhání přímo rwandským soudům. V roce 2012 se tak stalo v případě ICTR a na začátku letošního roku v Norsku (HNA 2013a, HNA 2013b).

Dosažení usmíření se stalo pro Rwandu po skončení genocidy obrovskou výzvou. Hlavním důvodem byl fakt, že na genocidě jedné části obyvatel se určitým způsobem podílela velká část jejich spoluobčanů. Po ukončení otevřeného konfliktu se však lidé spolu museli naučit opět žít. Zemi nešlo rozdělit, pachatele vysídlit. Vytvoření tribunálů gacaca tak představuje ojedinělý přístup k problému postkonfliktního usmíření společnosti spojujícího retributivní a restorativní prvky spravedlnosti.

Výhodu pro činnost tribunálů gacaca znamenala velká podpora ze strany veřejnosti. Ta byla způsobena jednak vlastním charakterem soudů vycházejících z rwandské kultury a tradic, jednak rozsáhlou informační kampaní, kterou vláda spustila prostřednictvím rádia, televize, novin či komunitních fór napříč celou Rwandou (Corey, Joireman 2004: 84, Hansen 2005: 3), aby obyvatele přesvědčila se projednávání tribunálů gacaca účastnit. Jak tvrdí politoložka Barbara Oomen zabývající se otázkou legitimacy ICTR a tribunálů gacaca, čím více lidé o soudech ví, tím si jich i více váží (Oomen 2009: 180). Jejím tvrzení dávají za pravdu následující data. V roce 2001, tedy rok před spuštěním pilotní fáze, slyšelo o soudech gacaca na 82 % obyvatel a až 87 % z nich vyjadřovalo vysokou míru důvěry v to, že gacaca vyřeší problémy spojené se souzením podezřelých z genocidy a poskytne Rwandě udržitelný mír (Perception about the gacaca law in Rwanda 2001: 7, 13). Protože ve společnosti existovala významná touha řešit zločiny minulosti, Rwandané do činnosti soudů gacaca vkládaly velké naděje, což dokazuje i přes 90% účast při komunitní volbě soudů tribunálů gacaca v roce 2001 (AI 2002: 26).

---

<sup>71</sup> Soudy gacaca uzavřely do roku 2012 přes 1,2 milionu případů, běžné rwandské soudy 10 026 případů v období mezi rokem 1997–2004 a ICTR 55 případů do současnosti (ICTR 2012: 23–27, HRW 2011b: 25, Westberg 2005: 341).

Tribunály *gacaca* jako forma spravedlnosti silně založená na participačním přístupu, nabízející přímé zapojení obyvatel do procesu, poskytovala velkou možnost, jak k usmíření přispět. V první řadě souzení podezřelých probíhalo přímo v rámci komunity, kde k trestnému činu mělo dojít. Vznikala interakce umožňující výrazné zapojení obětí do činnosti soudů, kdy se pachatelé museli zodpovídat přímo před oběťmi své komunity. Retributivní stíhání pachatelů bylo navíc obohaceno o restorativní prvky představované zejména procedurou přiznání a komunitní služby, které měly napomoci omluvě viníků obětem zločinů i komunitě a také znovuzapojení pachatelů do společnosti jako významných předpokladů pro obnovení vztahů v rámci komunity. Cílem procedury přiznání podporované až polovičním snížením trestu bylo vyjádření pachatelovy omluvy a lítosti uznávající prožité utrpení obětí genocidy a umožňující jim tuto část života uzavřít. Snížením trestu dále *gacaca* podporovaly dřívější reintegraci do společnosti těch, jež se přiznali. Znovuzapojení do společnosti bylo prosazováno také za pomoci odpykání části trestu v rámci komunitních služeb, kdy se pachatel měl ve své komunitě podílet například na obnově dopravní infrastruktury, škol či nemocnic. Vláda samotná však účinek tohoto restorativního prvku omezila svým rozhodnutím dalšího výrazného zkrácení délky trestu, pokud si pachatel odslouží komunitní službu ve speciálně pro tento účel vzniklých táborech (HRW 2011b: 77–80). Vykonáváním komunitních služeb mimo svou komunitu se ale snižuje rekonciliační účinek mechanismu. Je otázkou, zda nešlo o snahu vlády co nejrychleji vyprázdnit věznice spíše než přispívat k usmíření společnosti, pro což by mohlo hovořit i nezahrnutí zločinů spáchaných RPF pod jurisdikci *gacaca*.

Přes úspěchy byla však legitimita soudů *gacaca* poškozena právě nesouzením zločinů RPF, které byly vládou v celém rekonciliačním procesu upozaděny. Na tomto základě tak mohla v populaci vzniknout kategorizace Tutsiů jako obětí a Hutuů jako viníků přispívající spíše než k obnovení vztahů k polarizaci společnosti a stigmatizaci celé jedné skupiny obyvatel, vytvářející pocit kolektivní viny Hutuů. Dle Inglaereho takto vzniká nevyjádřený masový pocit křivdy a rozhořčení pod povrchem každodenního života (Ingelaere 2008: 58). Není tak ohrožena jen rekonciliace společnosti z dlouhodobého hlediska, ale i mírové prostředí, jelikož jak dodávají Corey a Joireman, bez rovného použití procesu *gacaca* vůči Hutuum i Tutsiům, může docházet k interpretacím soudů spíše jako odplaty než usmíření (Corey, Joireman 2004: 86).

Kriticky lze nahlížet i na povinnou účast při projednávání soudů *gacaca*, zavedenou vládou v důsledku klesající účasti obyvatel v některých oblastech, jež může být spojována právě s vnímáním procesu jako spravedlnosti vítězů. Oomen dokonce v tomto ohledu

mluví o tom, že gacaca se změnila na povinnou rekonciliaci, která dále může vést spíše k polarizaci (Oomen 2009: 195).<sup>72</sup> Za celou dobu činnosti nedošlo ani k slibovanému vytvoření kompenzačního fondu pro oběti, přestože je to jeden z klíčových elementů rekonciliačního procesu.

Gacaca představuje přímé zapojení obyvatel do procesu, kteří svou účastí na volbě soudců a jednáních soudů proces doslova vlastní. Nejsou to jen přihlížející, jimž je oznámen výsledek. Interakcí mezi oběťmi a pachateli byla vytvořena možnost pro obnovení individuálních vztahů vnímaných například Lederachem jako nezbytný požadavek pro obnovu i širších sociálních vztahů v celé společnosti a tedy i podporu dosažení usmíření. Zmínit je nutno i omezení nerovnosti mezi ženami a muži, jež se povedlo díky zastoupení žen mezi soudci gacaca z jedné třetiny (Waldorf 2009: 20), což v patriarchálně založené rwandské společnosti lze považovat za úspěch. Nesouzení zločinů RPF vytvářející kolektivní zodpovědnost Hutuů za všechny zločiny však může vést do budoucna k podkopávání usmíření a touhám po odvetném násilí.

---

<sup>72</sup> Povinnou účast jako zkrslující faktor v hodnocení soudů gacaca obyvateli zmiňuje Max Rettig. Ten v letech 2006 a 2007 v komunitě Sovu prováděl mezi obyvateli výzkum veřejného mínění týkající se například spokojeností s fungováním soudů gacaca. Přestože v tomto ohledu se kladné vnímání obyvatel pohybovalo mezi 73 a 88 %, Rettig poznamenává, že vliv povinné účasti nelze ignorovat. Blíže Rettig 2008: 36–37.

## Závěr

Vybudování trvalého míru se v kontextu řešení konfliktů stalo v posledních desetiletích diskutovanou otázkou mezinárodních vztahů. Složitost a obtížnost tohoto procesu pak platí zejména pro případy států, které se musely vyrovnat s následky vnitrostátního konfliktu. Jednou z těchto zemí se stala v roce 1994 i Rwanda, právě zasažená několika měsíci systematického masového vraždění části obyvatel naplňujícího znaky genocidy.

Záměrem práce bylo zabývat se problematikou peacebuildingu v postkonfliktní Rwandě se zaměřením na vliv činnosti speciálně ustavených soudních jurisdikcí na mezinárodní a lokální úrovni na budování míru ve Rwandě. Text potvrzuje základní tezi předpokládající omezený přínos činnosti Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu na vytvoření míru, kdežto činnost rwandských soudů gacaca považuje za užitečnější. Práce v průběhu vymezuje základní pojmy jako peacebuilding, dimenze peacebuildingu a seznamuje se strukturou a činností ICTR a soudů gacaca, sloužící k výslednému zhodnocení přispění soudů k vybudování stabilního míru ve Rwandě.

Z hlediska textem zkoumaného vlivu ICTR na vytvoření prostředí, jež by odpovídalo Galtungově pojetí pozitivního míru, je nutno vnímat tribunál velmi kriticky. Potvrzuje to naplňování jednotlivých prvků peacebuildingové dimenze spravedlnosti a usmíření. V rámci tranziční spravedlnosti lze za významný úspěch považovat fakt, že ICTR pomohl dosáhnout a před spravedlnost přivést hlavní strůjce rwandské genocidy, což by se tamnímu rozpadlému bezpečnostnímu a soudnímu systému těžko podařilo. Omezil tak bezpečnostní hrozbu představovanou uprchlými představiteli bývalého režimu, kteří plánovali a podnikali povstalecké útoky na území Rwandy. Tím však pomohl naplnit spíše pouze dimenzi negativního míru jako absence otevřeného násilí. V oblasti pozitivního míru prokázal mezinárodní tribunál velmi omezený účinek, jelikož málo přispěl k řešení strukturálních problémů odstranění nespravedlnosti, když nedokázal stíhat zločiny obou stran konfliktu. Omezené úspěchy, jež přinesla práce ICTR v oblasti ukončení beztrestnosti či přinesení pravdy a fakt o průběhu genocidy, nebyly však prakticky přenášeny k rwandskému obyvatelstvu, které mělo o činnosti soudu minimální povědomí a vnímalo ICTR jako nelegitimní vnější zasahování do záležitostí Rwandy. ICTR nedokázal efektivně přinášet Rwandanům informace, díky nimž by bylo možno definitivně uzavřít minulost a začít budovat novou mírovou budoucnost. Příklad ICTR dále potvrdil, že zvenčí a shora vedené snahy o vybudování míru nemohou být úspěšné, pokud jim veřejnost neporozumí. Zcela chyběl participační

přístup, zdůrazňovaný v rámci peacebuildingu Johnem Paulem Lederachem. ICTR aplikoval shora vedený (top-down) postup, který do své činnosti nedostatečně zahrnoval místní obyvatelstvo, jenž je pro dosažení trvalého a stabilního míru dle Lederacha klíčové.

Na mezinárodním právu založená spravedlnost přinášena ICTR nebyla spravedlností hledanou pro oběti, ale spíše pro mezinárodní společenství, jelikož dostatečně nereflektovala nutnost zapojení obětí do procesu. V tomto směru lze z peacebuildingového hlediska hodnotit chování ICTR jako Barnettem definovaný supply driven peacebuilding. Tedy poskytování pouze činností, na něž se daná organizace specializuje, namísto těch, jež příjemci nejvíce potřebují. Aplikací čistě retributivního, západního přístupu k právu ICTR nedokázal postihnout specifičnost rwandských potřeb v rámci peacebuildingu.

Přestože usmíření bylo silně deklarovaným cílem práce ICTR, reálný přínos tribunálu je velmi malý. Svým retributivním nastavením a nesouzením zločinů RPF pomohl zachovávat ve rwandské společnosti stereotypy o kategorizaci Tutsiů jako obětí a Hutuů jako viníků. Pokud chtěl ICTR skutečně přispět k rekonciliaci rwandské společnosti, mělo být více využito přístupu věnujícího pozornost i obětem konfliktu a restorativním prvkům umožňujícím posílit obnovení vztahů ve společnosti.

Dle zjištění práce, ICTR naplnil jednotlivé prvky peacebuildingové dimenze spravedlnosti a usmíření minimálně, a i proto lze konstatovat, že Mezinárodní trestní tribunál nemohl díky svému výhradně retributivnímu nastavení, nedostatečnému zapojení, interakci s rwandskými obyvateli a nesouzením všech zločinů spadajících pod jeho jurisdikci, výrazně přispět k vybudování míru v postkonfliktní Rwandě.

Oproti tomu systém komunitních soudů gacaca nabídl svým nastavením více možností pro dosažení vytvoření stabilního mírového prostředí ve Rwandě. V oblasti tranziční spravedlnosti tribunály gacaca jasně přispěly odsouzením desítek tisíc pachatelů genocidy k ukončení éry beztrestnosti. K možnosti zavedení vlády práva dopomohly ulehčením soudnímu a vězeňskému systému a širokým přístupem obyvatel k dosažení spravedlnosti. V porovnání s ICTR je rozdílný i vliv na usmíření rwandské společnosti po genocidě. Přímou účast obyvatel, aplikaci restorativních prvků povzbuzujících omluvu pachatelů a také jejich následné znovuzачlenění do komunity je nutno vnímat velmi pozitivně s ohledem na snahu vybudovat trvalý pozitivní mír.

Přestože z čistě právního hlediska se u soudů gacaca projevovaly významné deficity, mezinárodními lidsko-právními organizacemi kritizované,

z hlediska peacebuildingu přispěla činnost gacaca mnohem více než v případě ICTR. V převážně kladném hodnocení však nesmí být opomenut fakt, že i v případě soudů gacaca nedošlo k projednávání zločinů spáchaných vůči Hutuum, což omezuje již dosažené úspěchy, například ve zpochybnění poskytnutí úplné pravdy o minulosti, pokud jsou v ní zahrnuty jen zločiny jedné skupiny obyvatel. Vystává tedy otázka, zda vybudovaný mír může být stabilní a dlouhodobý, pokud se část populace může cítit ukřivděna nedosažením spravedlnosti zcela pro všechny. Toto vnímání se může do budoucna stát iniciátorem nového konfliktu, neboť ve společnosti zachovává částečně nespravedlivou strukturu ohrožující vybudované mírové prostředí.

Přesto lze potvrdit hlavní tezi práce, že činnost ICTR lze považovat omezený přínos v rámci vybudování míru ve Rwandě, kdežto působení soudů gacaca přispělo k budování míru ve Rwandě více. Nutné je však dodat, že přes větší úspěch tribunálů gacaca vzhledem k peacebuildingovému procesu ve Rwandě, dosažený mír zcela nenaplnuje Galtungovy požadavky na odstranění všech forem nespravedlnosti či nerovnosti, a nese s sebou možnost budoucího konfliktu.

Ačkoli se práce zabývala pouze analýzou činnosti soudů spojených s Rwandou, a tedy její výsledky není možné automaticky generalizovat, zkušenosti a poznatky získané v rámci fungování obou jurisdikcí je možno využít v případě budoucích aktivit. Výsledky analýzy činnosti obou soudů totiž ukazují na velmi omezené možnosti, jak může externí mechanismus, jež nedostatečně vnímá kontextuální požadavky dané země, přispět k vybudování míru. Do budoucna se neukazuje příliš vhodné zapojovat mezinárodní soudní orgány do těchto snah, pokud zároveň neexistuje jejich významná interakce s obyvateli. Naopak aplikace tradičních a komunitních přístupů jako v případě soudů gacaca může být pro obnovení míru v zemi zasažené konfliktem přínosná a může tak v rámci peacebuildingu nabídnout alternativu k pouhému trestnímu stíhání nebo komisím pravdy. Avšak před zaváděním mechanismů podobných gacaca si je nutné vzít ponaučení, získané z nedostatků, které se projevily během jejich působení.

## **Prameny a literatura**

### **Prameny**

*An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping.* 1992. Organizace spojených národů (online). Dostupné z: [http://www.unrol.org/files/A\\_47\\_277.pdf](http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf) (13. 4. 2013).

Amnesty International. 2000. „Rwanda. The troubled course of justice.“ *Amnesty International*, 25. 4. 2000 (online). Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR47/010/2000> (15. 3. 2013).

Amnesty International. 2002. „Rwanda. Gacaca: A question of justice.“ *Amnesty International*, 17. 12. 2002 (online). Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR47/007/2002> (15. 3. 2013).

Amnesty International. 2004a. „Rwanda Protecting their rights: Rwandese refugees in the Great Lakes region.“ *Amnesty International*, 15. 12. 2004. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR47/016/2004/en> (15. 3. 2013).

Amnesty International. 2004b. „Rwanda: The Enduring Legacy of the Genocide and War.“ *Amnesty International*, 5. 4. 2004. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/info/AFR47/008/2004> (15. 3. 2013).

Amnesty International. 2004c. „Women in Rwanda: Marked for Death.“ *Amnesty International*, 5. 4. 2004. Dostupné z: <http://amnesty.org.14feb-youth.com/en/library/info/AFR47/002/2004/en> (15. 3. 2013).

Amnesty International. 2010. „Amnesty International Report 2010. The State of the World's Human Rights.“ *Amnesty International* (online). Dostupné z: [http://www.humansecuritygateway.com/documents/AI\\_AnnualReport2010.pdf](http://www.humansecuritygateway.com/documents/AI_AnnualReport2010.pdf) (16. 3. 2013).

BBC News. 2010. „Rwanda arrests US lawyer Erlinder for genocide denial.“ *BBC News*, 28. 5. 2010 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/10187580> (15. 4. 2013).

BBC News. 2012. „Rwanda „gacaca“ genocide courts finish work.“ *BBC News*, 18. 6. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-18490348> (7. 4. 2013).

BBC News. 2013. „Rwanda genocide: ICTR overturns ex-ministers' convictions.“ *BBC News*, 4. 2. 2013. (online). Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-14246766> (17. 3. 2013).

Hirondelle News Agency – International Justice reporting. 2013a. „Rwanda justice – Uwinkindi wants to be tried by primary court in Rwanda.“ *Hirondelle News Agency – International Justice reporting*, 23. 1. 2013 (online).. Dostupné z: <http://www.hirondellenews.org/ictr-rwanda/342-current-cases/uwinkindi-jean-bosco/34043-230113-rwanda-justice-uwinkindi-wants-to-be-tried-by-primary-court-in-rwanda> (12. 4. 2013).



Hirondelle News Agency – International Justice reporting. 2013b. „Norway/Rwanda – First European country extradites genocide suspect to Rwanda.“ *Hirondelle News Agency – International Justice reporting*, 11. 3. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.hirondellenews.com/ictr-rwanda/410-rwanda-other-countries/34131-110313-norwayrwanda-first-european-country-extradites-genocide-suspect-to-rwanda> (17. 3. 2013).

Human Rights Watch. 1995. „Human Rights Watch World Report 1995.“ *Human Rights Watch* (online). Dostupné z: [http://www.hrw.org/reports/1995/WR95/AFRICA-08.htm#P397\\_139563](http://www.hrw.org/reports/1995/WR95/AFRICA-08.htm#P397_139563) (15. 3. 2013).

Human Rights Watch. 1998. „Human Rights Watch World Report 1998.“ *Human Rights Watch* (online). Dostupné z: [http://www.hrw.org/legacy/worldreport/Africa-10.htm#P816\\_217123](http://www.hrw.org/legacy/worldreport/Africa-10.htm#P816_217123) (15. 3. 2013).

Human Rights Watch. 1999. „Human Rights Watch World Report 1999.“ *Human Rights Watch* (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/legacy/worldreport99/africa/rwanda.html> (15. 3. 2013).

Human Rights Watch. 2000. „Letter to European Union Ministers.“ *Human Rights Watch*, 30. 3. 2000 (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2000/03/29/letter-european-union-ministers> (5. 4. 2013).

Human Rights Watch. 2002. „Action urged regarding non-cooperation with ICTR and ICTY.“ *Human Rights Watch*, 26. 10. 2002 (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2002/10/25/action-urged-regarding-non-cooperation-ictr-and-icty> (12. 4. 2013).

Human Rights Watch. „Confronting Evil: Genocide in Rwanda (featuring Alison Des Forges).“ *Human Rights Watch*, 13. 2. 2009 (video). Dostupné z: <http://www.hrw.org/video/2009/02/13/confronting-evil-genocide-rwanda-featuring-alison-des-forges> (16. 3. 2013).

Human Rights Watch. 2010. „World Report 2010: Rwanda.“ *Human Rights Watch* (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/world-report-2010/rwanda> (7. 4. 2013).

Human Rights Watch. 2011a. „Rwanda: Mixed Legacy for Community-Based Genocide Courts.“ *Human Rights Watch*, 31. 5. 2011 (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2011/05/31/rwanda-mixed-legacy-community-based-genocide-courts> (5. 4. 2013).

Immigration and Refugee Board of Canada. 2008. „Rwanda: The number of gacaca courts in operation; whether the lists compiled by the Gacaca Courts of individuals under investigation in relation to the genocide are exhaustive.“ *Immigration and Refugee Board of Canada*, 21. 5. 2008 (online). Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain?page=search&docid=4885a91cc&skip=0&q=ruery=rwanda> (7. 4. 2013).

International Criminal Tribunal for Rwanda. 2013. „Status of Cases.“ *International Criminal Tribunal for Rwanda* (online). Dostupné z: <http://www.unict.org/Cases/StatusofCases/tabid/204/Default.aspx> (17. 3. 2013).

International Criminal Tribunal for Rwanda. 2012. „Report on the completion strategy of the International Criminal Tribunal for Rwanda.“ *International Criminal Tribunal for Rwanda*, 14. 11. 2012 (online). Dostupné z: [http://www.unict.org/Portals/0/English/FactSheets/Completion\\_St/S-2012-836.pdf](http://www.unict.org/Portals/0/English/FactSheets/Completion_St/S-2012-836.pdf) (17. 3. 2013).

International Criminal Tribunal for Rwanda. 2010. „Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda.“ *International Criminal Tribunal for Rwanda*, 31. 1. 2010 (online). Dostupné z: <http://www.unict.org/Portals/0/English/Legal/Statute/2010.pdf> (17. 3. 2013).

International Crisis Group. 1999. „Five years after the genocide in Rwanda: Justice in Question.“ *International Crisis Group* (online). Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/central-africa/rwanda/001-five-years-after-the-genocide-in-rwanda-justice-in-question.aspx> (15. 3. 2013).

International Crisis Group. 2001. „International Criminal Tribunal for Rwanda: Justice Delayed.“ *International Crisis Group* (online). Dostupné z: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/africa/central-africa/rwanda/International%20Criminal%20Tribunal%20for%20Rwanda%20Justice%20Delayed.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/africa/central-africa/rwanda/International%20Criminal%20Tribunal%20for%20Rwanda%20Justice%20Delayed.pdf) (11. 4. 2013).

*Perception about the gacaca law in Rwanda: evidence from a multi-method study*. 2001. Center for Communication Programms (online). Dostupné z: <http://www.jhuccp.org/sites/all/files/Perceptions%20about%20the%20gacaca%20law%20in%20Rwanda..pdf> (10. 4. 2013).

*Rwanda: Joint Governance Assesment Report*. 2008. Rwandan government & Policy Practice (online). Dostupné z: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Project-and-Operations/ADF-BD-IF-2008-220-EN-RWANDA-JOINT-GOVERNANCE-ASSESSMENT-JGA.PDF> (12. 4. 2013).

United Nations. 1994. „Security Council Resolution 955.“ *United Nations Documents* (online). Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=S/RES/955\(1994\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/955(1994)) (17. 3. 2013).

United Nations. 2012. „Security Council Resolution 2080.“ *United Nations Documents* (online). Dostupné z: [http://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=S/RES/2080\(2012\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2080(2012)) (17. 3. 2013).

*Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia*. 1948. Organizace spojených národů (online). Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-genocida.pdf> (10. 4. 2013).

## Literatura

Adebo, Tarekegn. 2005. *Post-conflict peacebuilding and prospects for democracy with reference to Africa*. Uppsala: Life & Peace Institute.

Ambos, Kai. 2009. „The Legal Framework of Transitional Justice: A Systematic Study with a Special Focus on the Role of the ICC.“ Pp. 19-103 in Ambos, Kai, Judith Large, Marieke Wierda (eds.). *Building a Future on Peace and Justice: Studies on Transitional Justice, Peace and Development*. Berlin: Springer.

Annan, Koffi. 2004. „The rule of law and transitional justice in conflict and post – conflict societies.“ *United Nations* (online). Dostupné z: <http://www.unrol.org/files/2004%20report.pdf> (10. 3. 2013).

Barash, David P., Charles P. Webel. 2009. *Peace and Conflict Studies*. London: SAGE Publications.

Barria, Lillian A., Steven D. Roper. 2005. „How Effective are International Criminal Tribunals? An Analysis of the ICTY and the ICTR.“ *The International Journal of Human Rights* 9 (3): 349-368.

Barnett, Michael. 2006. „Building a Republican Peace: Stabilizing States after War.“ *International Security* 30 (4): 87-112.

Barnett, Michael et al. 2007. „Peacebuilding: What Is in a Name?“ *Global Governance* 13 (1): 35 -58.

Bloomfield, David. 2003. „Reconciliation: An Introduction.“ Pp. 10-18 in Bloomfield, David, Teresa Barnes, Luc Huyse (eds.). *Reconciliation after Violent Conflict*. Stockholm: International IDEA.

Bosire, Lydiah. 2006. *Overpromised, Underdelivered: Transitional Justice in Sub-Saharan Africa*. New York: International Centre for Transitional Justice.

Bousquet, Antoine. 2010. „The Politics of Potentiality: Problematising Positive Peace.“ Příspěvek přednesený na konferenci *PSA Conference 2010* (online). Edinburgh. 29. 3. 2010 – 1. 4. 2010. Dostupné z: <http://www.psa.ac.uk/JournalPDFSearchResults.aspx?ParentID=3&SearchType=Journal> (2. 3. 2013).

Brounéus, Karen. 2009. „Reconciliation and Development.“ Pp. 203-216 in Ambos, Kai, Judith Large, Marieke Wierda (eds.). *Building a Future on Peace and Justice: Studies on Transitional Justice, Peace and Development*. Berlin: Springer.

Clark, Phil. 2007. „Hybridity, Holism and Traditional. Justice: The Case of the Gacaca Courts in Post-Genocide Rwanda.“ *George Washington International Law Review* 39 (4): 1-68.

Clark, Phil. 2010. *The Gacaca Courts, Post-Genocide Justice and Reconciliation in Rwanda. Justice without Lawyers*. Cambridge: Cambridge University Press (online).

Dostupné z: [http://books.google.cz/books?id=\\_wvpChu33tUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gb\\_s\\_ge\\_summary\\_r&cad=0#v=onepage&q&f=false](http://books.google.cz/books?id=_wvpChu33tUC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false) (7. 4. 2013).

Clark, Phil. 2012. „The Legacy of Rwanda’s Gacaca Courts.“ *Think Africa Press*, 23. 3. 2012 (online). Dostupné z: <http://thinkafricapress.com/rwanda/legacy-gacaca-courts-genocide> (7. 4. 2013).

Corey, Allison, Sandra F. Joireman. 2004. „Retributive Justice: The Gacaca Courts in Rwanda.“ *African Affairs* 103 (410), 73 – 89. Dostupné z: <http://afraf.oxfordjournals.org/> (13. 4. 2013).

de Coning, Cedric. 2008. „The Coherence Dilemma in Peacebuilding and Post-Conflict Reconstruction Systems.“ *African Journal on Conflict Resolution* 8 (3): 85-110.

Des Forges, Allison, Kenneth Roth. 2002. „Justice or Therapy?“ *Human Rights Watch News*, 1. 8. 2002 (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2002/07/31/justice-or-therapy> (5. 4. 2013).

Des Forges, Allison. 2004. „Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda.“ *Human Rights Watch* (online). Dostupné z: <http://www.hrw.org/legacy/reports/1999/rwanda/> (5. 4. 2013).

Filipov, Filip. 2006. *Post-Conflict Peacebuilding: Strategies and Lessons from Bosnia and Herzegovina, El Salvador and Sierra Leone*. Santiago: United Nations.

Galtung, Johan. 1976. "Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding," Pp 297-298 in Johan Galtung. *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research*. Copenhagen: Eljers.

Galtung, Johan. 1990. „Cultural Violence.“ *Journal of Peace Research* 27 (3): 291-305.

Galtung, Johan. 2005. *Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking*. Oslo: International Peace Research Institute.

Gawerck, Michelle I. 2006. „Peace-Building: Theoretical and Concrete Perspectives.“ *PEACE & CHANGE* 31 (4): 435–478.

Grewal, Baljit Singh. 2003. *Johan Galtung: Positive and Negative Peace*. Auckland: School of Social Science, Auckland University of Technology.

Hamre, John, Gordon R. Sullivan. 2002. „Toward Postconflict Reconstruction.“ *The Washington Quarterly* (online) 25 (4), 83 – 96. Dostupné z: <http://www.twq.com/02autumn/hamre.pdf> (5. 3. 2013).

Hansen, Toran. 2010. „The Gacaca Tribunals in Post-Genocide Rwanda.“ *Center for Restorative Justice & Peacemaking* (online). Dostupné z: [http://www.cehd.umn.edu/ssw/rjp/resources/rj\\_dialogue\\_resources/RJ\\_Dialogue%20Approaches/Gacaca\\_Tribunals.pdf](http://www.cehd.umn.edu/ssw/rjp/resources/rj_dialogue_resources/RJ_Dialogue%20Approaches/Gacaca_Tribunals.pdf) (7. 4. 2013).

Hancock, Landon E., Tamra Pearson d'Estrée. 2011. „Culture and Procedural Justice in Transition Societies.“ *Peace and Conflict Studies* 18 (1): 116–161.

Human Rights Watch. 2011b. *Justice Compromised. The Legacy of Rwanda's Community-Based Genocide Courts*. New York: Human Rights Watch.

Huyse, Luc. 2003. „The Process of Reconciliation.“ Pp. 19–33 in Bloomfield, David, Teresa Barnes, Luc Huyse (eds.). *Reconciliation after Violent Conflict*. Stockholm: International IDEA.

Huyse, Luc. 2003. „Justice.“ Pp. 97–121 in Bloomfield, David, Teresa Barnes, Luc Huyse (eds.). *Reconciliation after Violent Conflict*. Stockholm: International IDEA.

Ingelaere, Bert. 2008. „The Gacaca Courts in Rwanda.“ Pp. 25–59 in Huyse Luc, Mark Salter (eds.). *Traditional Justice and Reconciliation after Violent Conflict: Learning from African Experiences*. Stockholm: International IDEA.

Kirkby, Coel. 2006. „Rwanda's Gacaca Courts a Preliminary Critique.“ *Journal of African Law* 50 (2): 94–117.

Kohen, Ari, Michael Zanchelli, Levi Drake. 2011. „Personal and Political Reconciliation in Post – Genocide Rwanda.“ *Social Justice Research* (online) 24 (1). Dostupné z: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1044&context=poliscifacpub> (10. 3. 2013).

Kovanda, Karel. 2004. „Česká republika v Radě bezpečnosti OSN. Genocida ve Rwandě, 1994.“ *Mezinárodní vztahy* 38 (3): 46–65.

Kritz, Neil J. 2005. „The Rule of Law in Postconflict Phase: Bulding a Stable Peace.“ Pp. 801–818 in Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, Pamela Aall (eds.). *Turbulent Peace: the challenges of managing international conflict*. Washington: United States Institute of Peace.

Kühne, Winrich. 2001. „From Peacekeeping to Postconflict Peacebuilding.“ PP. 376–388 in Luc Reyhler, Thania Paffenholz (eds.). *Peacebuilding: A Field Guide*. London: Lynne Rienner Publishers.

Lambourne, Wendy. 2002. *Justice and Reconciliation: Post-Conflict Peacebuilding in Cambodia and Rwanda*. Sydney: University of Sydney.

Lambourne, Wendy. 2003. „Post-Conflict Peacebuilding: Meeting Human Needs for Justice and Reconciliation.“ *Peace, Conflict and Development* (online) 4. Dostupné z: <http://www.brad.ac.uk/ssis/peace-conflict-and-development/issue-4/PostConflictPeacebuilding.pdf> (5. 3. 2013).

Lederach, John Paul. 1997. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington, D. C.: United States Inst of Peace Press.

Lederach, John Paul. 2005. „Civil Society and Reconciliation.“ Pp. 841–855 in Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson, Pamela Aall (eds.). *Turbulent Peace: the challenges of managing international conflict*. Washington: United States Institute of Peace.

Lijphart, Arend. 1971. „Comparative Politics and the Comparative Method.“ *The American Political Science Review* 65 (3): 682–693.

Longman, Timothy. 2006. „Justice at the Grassroots? Gacaca Trials in Rwanda“. Pp. 206–228 in Roht-Arriaza, Naomi, Javier Mariezcurrena (eds.). *Transitional Justice in the Twenty-First Century, Beyond Truth versus Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lundy, Patricia, Mark McGovern. 2008. „Whose Justice? Rethinking Transitional Justice from Bottom Up.“ *Journal of Law and Society* 35 (2): 265–292.

Mendeloff, David. 2004. „Truth-Seeking, Truth-Telling, and Postconflict Peacebuilding: Curb the Enthusiasm?“ *International Studies Review* 6 (3): 355–380.

Nash, Kaley. 2007. „A comparative analysis of justice in post-genocidal Rwanda: Fostering the sense of peace and reconciliation?“ *Africana Journal* (online) 1 (1): 59 – 100. Dostupné z: [http://www.africanajournal.org/PDF/vol1/vol1\\_4\\_Kaley%20Nash.pdf](http://www.africanajournal.org/PDF/vol1/vol1_4_Kaley%20Nash.pdf) (5. 3. 2013).

OHCHR. 2006. *Rule of Law Tools for Post – Conflict States: Mapping the Justice Sector*. New York: United Nations.

Oomen, Barbara. 2009. „Justice Mechanism and the Question of Legitimacy: The Example of Rwanda’s Multi-layered Justice Mechanism.“ Pp. 175–202 in Ambos, Kai, Judith Large, Marieke Wierda (eds.). *Building Future on Peace and Justice: Studies on Transitional Justice, Peace and development*. Berlin: Springer.

Oyeniya, Adeleye. 2011. „Peace – Building in Africa.“ *TRANSCEND Media Service* (online). Dostupné z: <http://www.transcend.org/tms/2011/02/peace-building-in-africa/> (10. 3. 2013).

Norwegian Helsinki Committee. 2002. „Prosecuting Genocide in Rwanda: The Gacaca System and the International Criminal Tribunal for Rwanda.“ Oslo: The Norwegian Helsinki Committee.

Petersen, Stina, Ingrid Samset, Vibeke Wang. 2009. „Foreign Aid to Transitional Justice: The Cases of Rwanda and Guatemala, 1995–2005.“ Pp. 439–466 in Ambos, Kai, Judith Large, Marieke Wierda (eds.). *Building a Future on Peace and Justice: Studies on Transitional Justice, Peace and Development*. Berlin: Springer.

Philpott, Daniel, Gerard Powers. 2010. *Strategies of Peace: Transforming Conflict in a Violent World*. Oxford: Oxford University Press.

Ramsbotham, Oliver, Tom Woodhouse, Hugh Miall. 2011. *Contemporary conflict resolution: The preventiv, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press.

Rettig, Max. 2008. „Gacaca: Truth, Justice and Reconciliation in Postconflict Rwanda?“ *African Studies Review* 51 (3): 25–50.

Reychler, Luc, Armin Langer. 2006. *Researching Peace Building Architecture*. Leuven: Centre for Peace Research and Strategic Studies.

Rubinstein, William D. 2004. *GENOCIDE*. Harlow: Pearson Education Limited (online). Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=nMMAk4VwLLwC&pg=PA308&dq=&hl=cs#v=onepage&q&f=false> (10. 4. 2013).

Santa-Barbara, Joanna. 2007. „Reconciliation.“ Pp. 173–186 in Webel, Charles, Johan Galtung (eds.). *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge.

Sarkin, Jeremy. 1999. „The Necessity and Challenges of Establishing a Truth and Reconciliation Commission in Rwanda.“ *Human Rights Quarterly* (online) 21 (3), 767 – 823. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/762673> (15. 3. 2013).

Sarkin, Jeremy. 2000. „The Tension Between Justice and Reconciliation in Rwanda: Politics, Human Rights, Due Process and the Role of the Gacaca Courts in Dealing with the Genocide.“ *Journal of African Law* 45 (2): 143–172.

Sentama, Ezechiel. 2009. *Peacebuilding in Post-Genocide Rwanda: The Role of Cooperatives in Restoration of Interpersonal Relationships*. Göteborg: University of Gothenburg.

Shinoda, Hideaki. 2001. „Peace-building by the Rule of Law: An examination of intervention in the form of international tribunals.“ *First press* (online). Dostupné z: <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/108shinoda.pdf> (5. 3. 2013).

Schabas, William A. 2000. *Genocide in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press (online). Dostupné z: [http://books.google.cz/books?id=pYptuRHDQPgC&pg=PA25&dq=Lemkin%27s+interest+in+the+subject+dates+to+his+days+as+a+student+at+Lvov+University&hl=ru&ei=qGk4TcusNMqo8AOZIYzjCA&sa=X&oi=book\\_result&ct=result&redir\\_esc=y#v=onepage&q=Lemkin's%20interest%20in%20the%20subject%20dates%20to%20his%20days%20as%20a%20student%20at%20Lvov%20University&f=false](http://books.google.cz/books?id=pYptuRHDQPgC&pg=PA25&dq=Lemkin%27s+interest+in+the+subject+dates+to+his+days+as+a+student+at+Lvov+University&hl=ru&ei=qGk4TcusNMqo8AOZIYzjCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&redir_esc=y#v=onepage&q=Lemkin's%20interest%20in%20the%20subject%20dates%20to%20his%20days%20as%20a%20student%20at%20Lvov%20University&f=false) (10. 4. 2013).

Schabas, William A. 2005. „Genocide Trials and Gacaca Courts.“ *Journal of International Criminal Justice* 3 (3): 1–17.

Skarlatos, Theopi. 2012. „The job of rebuilding Rwanda fell to us women.“ *BBC News*, 27. 12. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-20727127> (17. 3. 2013).

Sosnov, Maya. 2008. „The Adjudication of Genocide: Gacaca and the Road to Reconciliation in Rwanda.“ *Denver Journal of International Law and Policy* 36 (2): 125–153.

Stefanelli, Joseph Jr. 2008. „Detention in Rwandan Gacaca Courts: Is Insistence on Post – Genocide Retributive Justice Frustrating Long – Term Rule of Law Objectives?“ *The Foundation for Post Conflict Development* (online). Dostupné z: <http://www.postconflictdev.org/sites/default/files/joe-stefanelli-research.pdf> (10. 3. 2013)

Storey, Andy. 2012. „Structural violence and the struggle for state power in Rwanda: What Arusha got wrong.“ *African Journal on Conflict Resolution* 12 (3): 7–32.

Šipulová, Katarína. 2009. „Postkonfliktná konsolidácia a rekongiliácia spoločenských systémov – Rwanda a Sierra Leone.“ *Mezinárodní vzťahy* 44 (2): 5–24.

Terrill, Steve. 2012. „Gacaca’s legacy.“ *The Independent* (online). 29. 5. 2012. Dostupné z: <http://www.independent.co.ug/rwanda-ed/rwanda/5842-gacacas-legacy> (12. 4. 2013).

The Peacebuilding Initiative. 2013. „Transitional Justice & Peacebuilding Processes.“ *The Peacebuilding Initiative* (online). Dostupné z: <http://www.peacebuildinginitiative.org/index.cfm?pageId=1883> (15. 3. 2013).

Tschirgi, Necla. 2011. „Conflict, Education and Peacebuilding: Converging perspectives.“ *Conflict and Education* 1 (1): 1-5.

Tschirgi, Necla. 2004. *Post-Conflict Peacebuilding Revisited: Achievements, Limitations, Challenges*. New York: International Peace Academy.

PBSO. 2011. *UN Peacebuilding: An Orientation*. New York: United Nations

Uvin, Peter. 2003. „The Gacaca Tribunals in Rwanda.“ Pp. 116–121 in Bloomfield, David, Teresa Barnes, Luc Huyse (eds.). *Reconciliation after Violent Conflict*. Stockholm: International IDEA.

Voorhoeve, Joris. 2007. *From War to the Rule of Law: Peacebuilding after violent conflicts*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Waldorf, Lars. 2009. „Transitional Justice and DDR. The Case of Rwanda.“ *International Center for Transitional Justice* (online). Dostupné z: <http://ictj.org/sites/default/files/ICTJ-DDR-Rwanda-CaseStudy-2009-English.pdf> (10. 3. 2013).

Westberg, Megan M. 2010. „Rwanda’s Use of Transitional Justice After Genocide: The Gacaca Courts and the ICTR.“ *Kansas Law Review* (online) 59 (2). Dostupné z: [http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law\\_review/v59/04-Westberg\\_Final.pdf](http://www.law.ku.edu/sites/law.drupal.ku.edu/files/docs/law_review/v59/04-Westberg_Final.pdf) (10. 3. 2013).

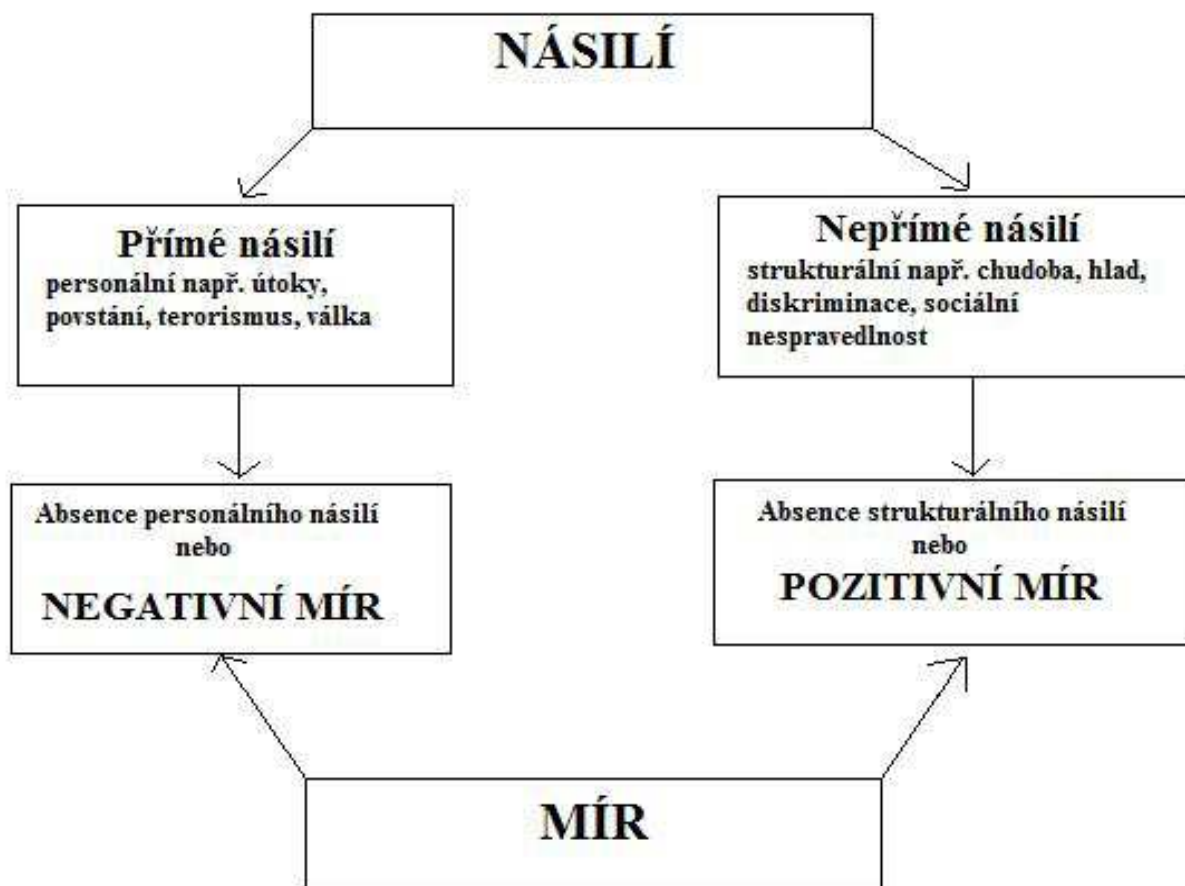
Wielenga, Cori. 2012. „Longing for Home: Pre-genocide and post-genocide refugees in Rwanda.“ *African Journal on Conflict Resolution* 12 (3): 77–100.

Záhořík, Jan. 2012. *Dějiny Rwandy a Burundi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.



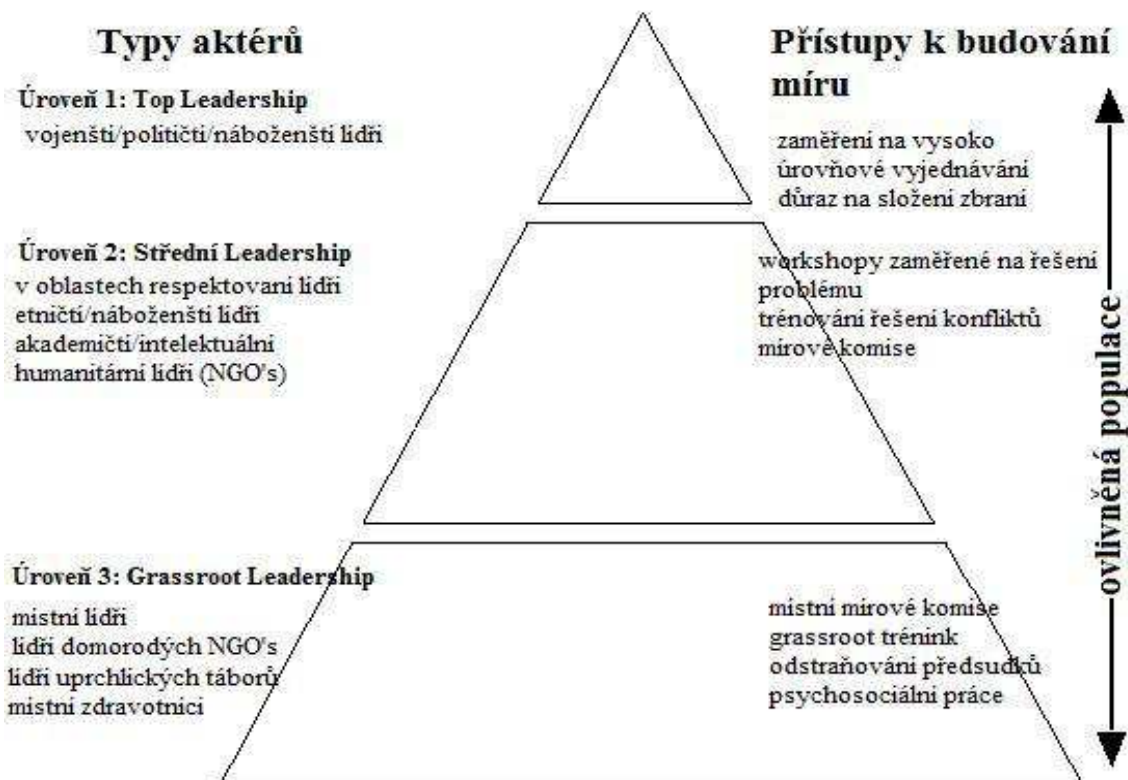
## Přílohy

### Příloha č. 1. Znázornění pozitivního a negativního míru.



Zdroj: Grewal 2003: 3.

## Příloha č. 2. Lederachův pyramidový model budování míru.



Zdroj: Lederach 1997: 39.

### Příloha č. 3. Dimenze peacebuildingu.

1. Bezpečnost	2. Obnova/ vytvoření legitimního politického řádu	3. Řešení sociálních a ekonomických otázek	4. Vytvoření právního státu a usmíření společnosti
<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ ukončení násilí</li> <li>▪ DDR</li> <li>▪ dohled nad dodržováním příměří</li> <li>▪ rekonstrukce bezpečnostních sil</li> <li>▪ odminování</li> <li>▪ zajištění ochrany obyvatelstva</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ obnova klíčových státních funkcí, struktur a institucí</li> <li>▪ mezinárodní technická asistence</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ obnova infrastruktury</li> <li>▪ repatriace uprchlíků a IDP's<sup>73</sup></li> <li>▪ zajištění potravin, zdravotního a vzdělávacího systému</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ tranziční spravedlnost</li> <li>▪ obnovení vlády práva</li> <li>▪ usmíření</li> <li>▪ vyléčení traumat</li> <li>▪ dialog ve společnosti</li> </ul>

Zdroj: Autor na základě Barnett et al 2007: 49–51, Hamre, Sullivan 2002, Smith 2004: 27–28 citován v Ramsbotham, Woodhouse, Miall 2011: 229.

### Příloha č. 4. Počet vydaných odsuzujících soudních rozsudků Mezinárodním trestním tribunálem pro Rwandu 1998 – 2012.<sup>74</sup>

Rok	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<b>Počet soudních rozsudků</b>	2	3	2	1	0	5	4	3
Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem 1998–2012
<b>Počet soudních rozsudků</b>	6	4	4	6	6	6	3	55

Zdroj: Autor na základě ICTR 2012: 23–27.

<sup>73</sup> IDP's je anglická zkratka pro vnitřně přesídlené osoby (internally displaced persons).

<sup>74</sup> Z toho 17 případů se v současnosti nachází ve stádiu odvolacího řízení (ICTR 2013).

#### Příloha č. 5. Počet dalších ukončených případů.

Počet zproštěných viny	12
Počet zesnulých před rozsudkem	2
Počet případů přenesených na národní jurisdikci	4 <sup>75</sup>
Počet propuštěných (na základě stažení obžaloby)	2
<b>Celkem</b>	<b>20</b>

Zdroj: Autor na základě ICTR 2012: 8, ICTR 2013.

#### Příloha č. 6. Struktura soudů gacaca.

Úroveň	Počet	Kompetence
Odvolací (appeal)	<b>1 545</b>	Posuzování odvolání ke zločinům II. kategorie
Sektorová (sector)	<b>1 545</b>	Souzení zločinů II. kategorie a posuzování odvolání ke zločinům III. kategorie
Základní (cell)	<b>9 013</b>	Kategorizace obviněných, vytváření seznamu škod, souzení zločinů kategorie III
Celkový počet soudů	<b>12 103</b>	-----

Zdroj: Autor na základě zprávy Immigration and Refugee Board of Canada z roku 2008.

#### Příloha č. 7. Kategorizace zločinů před soudy gacaca.

Kategorie I	Osoby podílející se na organizování, plánování a vedení genocidy, sexuálním násilím včetně znásilňování, mučení či dehumanizujícího chování k lidskému tělu
Kategorie II	Osoby obviněné z vraždy, pokusu o vraždu
Kategorie III	Osoby obviněné z krádeží, ničení osobního majetku

Zdroj: Autor na základě Clark 2010: 72–74, Schabas 2005: 16.

<sup>75</sup> Dva případy byly přeneseny k posouzení národním soudům ve Francii, jeden do Rwandy a u čtvrtého se očekávalo přiřazení během roku 2013.

**Příloha č. 8. Počet a procento obžalovaných v jednotlivých kategoriích před soudy gacaca v roce 2007.**

Kategorie I <sup>76</sup>	<b>77 269</b>	<b>(9,5 %)</b>
Kategorie II	<b>432 557</b>	<b>(52,8 %)</b>
Kategorie III	<b>308 738</b>	<b>(37,7 %)</b>
Celkem	<b>818 564</b>	<b>(100,0 %)</b>

Zdroj: HRW 2011b: 23.

**Příloha č. 9. Počet uzavřených případů v jednotlivých kategoriích před soudy gacaca v roce 2011.**

Kategorie I	<b>15 263</b>
Kategorie II	<b>383 118</b>
Kategorie III	<b>838 975</b>
Celkem	<b>1 237 356</b>

Zdroj: HRW 2011b: 25.

---

<sup>76</sup> Případy kategorie I zůstávají pod jurisdikcí běžných soudů.

## **Abstrakt**

Peacebuilding v postgenocidní Rwandě: Analýza činnosti ICTR a soudů gacaca.

Záměrem této bakalářské práce je věnovat se problematice peacebuildingu ve Rwandě v období po konci genocidy, která proběhla na jaře roku 1994. Důraz je kladen na úlohu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR) a lokálních rwandských soudů gacaca v rámci procesu budování míru. Práce je postavena na tezi, že činnost ICTR nelze přes odbornou kvalifikovanost a cíl přispět k usmíření a budování míru ve Rwandě, považovat za významný přínos v rámci peacebuildingového procesu v zemi. Oproti tomu rwandské soudy gacaca svým nastavením a fungováním dopomohly k budování míru více. V teoretické části je představen koncept a jednotlivé dimenze peacebuildingu, s důrazem na oblast spravedlnosti a usmíření, jež dále v práci slouží jako analytický rámec pro výsledné zhodnocení přínosu činnosti ICTR a soudů gacaca s ohledem na budování míru v postgenocidní Rwandě.

Klíčová slova:

Peacebuilding, Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR), soudy gacaca, tranziční spravedlnost, vláda práva, rekonciliace, genocida

## **Abstract**

Peacebuilding in post-genocide Rwanda: The Analysis of the ICTR and the gacaca courts activities.

The aim of the Bachelor thesis is dedicated to the peacebuilding issue in Rwanda in the period after the genocide which took place in the spring of 1994. It emphasizes the role of the International criminal tribunal for Rwanda (ICTR) and the local Rwandan gacaca courts in the peacebuilding process.

The work is based on the point of view that the ICTR activities cannot be considered as a significant benefit within the peacebuilding process, even through its professional competence and its goal to foster the reconciliation and development of peace. On the other hand the setting and the performance of the gacaca courts were bigger contributions in the peacebuilding efforts. In the theoretical part of the work, the term and dimensions of peacebuilding are introduced with a stress on the justice and reconciliation area. The dimension of justice and reconciliation further serves as an analytical framework for the final evaluation of the ICTR and gacaca courts contribution with regard to the peace-establishing in post-genocide Rwanda.

Keywords:

Peacebuilding, International Criminal Court for Rwanda (ICTR), gacaca courts, transitional justice, rule of law, reconciliation, genocide

**Anotace**

Jméno a příjmení autora: Ondřej Němčák

Název katedry a fakulty: Katedra politologie a evropských studií  
Filozofická fakulta

Název práce: Peacebuilding v postgenocidní Rwandě: Analýza činnosti ICTR a soudů gacaca.

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková Ph.D., M.A.

Počet znaků: 141 305

Počet příloh: 9

**Klíčová slova:**

Peacebuilding, Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu (ICTR), soudy gacaca, tranziční spravedlnost, vláda práva, rekonciliace, genocida

**Charakteristika práce:**

Záměrem této bakalářské práce je věnovat se problematice peacebuildingu ve Rwandě v období po konci genocidy, která proběhla na jaře roku 1994. Důraz je kladen na úlohu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR) a lokálních rwandských soudů gacaca v rámci procesu budování míru. Práce je postavena na tezi, že činnost ICTR nelze přes odbornou kvalifikovanost a cíl přispět k usmíření a budování míru ve Rwandě, považovat za významný přínos v rámci peacebuildingového procesu v zemi. Oproti tomu rwandské soudy gacaca svým nastavením a fungováním dopomohly k budování míru více. V teoretické části je představen koncept a jednotlivé dimenze peacebuildingu, s důrazem na oblast spravedlnosti a usmíření, jež dále v práci slouží jako analytický rámec pro výsledné zhodnocení přínosu činnosti ICTR a soudů gacaca s ohledem na budování míru v postgenocidní Rwandě.